

Dokument nr. 6.

(1962—63)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1962.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	2
<i>II. Saker som er behandlet</i>	3
Menige mannskaper:	3
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	4
Opptjening, godskriving etc.	5
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	5
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	6
Forlegningsforhold	7
Kostholdet	8
Tjenesteforhold	9
Permisjoner	10
Velferd	12
Kantiner	12
Disiplinær- og straffesaker	12
Forholdet mellom befal og menige	14
Tillitsmannsutvalg	16
Mannskapenes økonomiske forhold	19
Sosiale saker	20
Forsvarets skolevirksomhet	20
Befalssaker	20
Sykesaker	21
<i>III. Ombudsmannsnemndas befaringer</i>	25

Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1962 bestått av:

Ombudsmann Arthur Ruud, Oslo, formann.
Sekretær Rolf Hansen, Oslo.
Bonde Bjarne Lyngstad, Inderøy.
Bonde Erland Asdahl, Årnes.
Sekretær Kåre Hansen, Tromsø.
Kontorsjef Cato Kvaal, Ås.
Red.sekretær Ketil Jamte Einrem, Hamar.

Nemnda har i 1962 holdt følgende møter:

15. februar
3. og 4. mai
10. og 11. oktober
14. og 15. desember.

På disse møter er det bl. a. behandlet følgende generelle og prinsipielle saker:

Utdannelse av tillitsmenn.
Distriktstise tillitsmannskonferanser.
HV-befalets representasjon i tillitsmannsutvalgene.
Spørsmålet om tillitsmannsvervet kan ansees som skjerpene omstendighet ved avgjørelsen av disiplinærsaker.
Moderasjon på statens kommunikasjonsmidler.
Ugifte mannskapers adgang til å få utbetalt kostpenger under permisjon.
Vernepliktige mannskapers innkommanderingstillegg.
Indeksregulering av økonomiske ytelser til mannskapene.
Orientering til mannskapene om rettigheter og plikter i forbindelse med sykesaker.
Jordbrukspermisjon for mannskap ved Garnisonen i Sør-Varanger.
Disiplinskjpende tjeneste.
Boliger for familier til flygere som omkommer under tjeneste.
Mannskapenes deltakelse i kirkeparade, kirkegang.
Bruk av melk i kostholdet.
Salg av permisjonsskjorter.
Hjemsending av sivile klær.

Utdeling av refleksbånd/-merker.

Utdannelse av kokker.

HV-lovens bestemmelser om spesialister.

Sakene er behandlet under de respektive saksgrupper senere i beretningen.

Nemnda har i 1962 gjennomført følgende befaringer:

14. februar: H. M. Kongens garde, Oslo.

21.—24. mars: Avdelinger i Trøndelag.

12.—16. juni: Avdelinger i Nord-Norge.

2.—4. september: Avdelinger på Østlandet.

11.—15. november. Avdelinger i Kristiansand-distriktet.

14. desember: Hærens sanitets skole- og øvingsavdeling, Lahaugmoen.

Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt i avsnittet om Nemndas befaringer.

Nemndas befaringer og møter har stort sett vært lagt opp som tidligere år. Det samme gjelder Ombudsmannens daglige virksomhet. Personellet ved Ombudsmannens kontor er det samme som forrige år, og det er heller ikke på annen måte gjennomført noen endringer ved kontoret.

I Innst. S. nr. 184 for 1960—61 uttalte Militærkomitéen at en del av de spørsmål Nemnda hadde reist i forbindelse med beretningen for 1960, ville bli tatt opp ved behandlingen av spørsmålet om revisjon av instruks for Nemnda (Dok. nr. 3 for 1959—60). Dette spørsmål er imidlertid senere utsatt i påvente av Stortingets behandling av lov og instruks for Ombudsmannen for forvaltningen. Lov og instruks for Ombudsmannen for forvaltningen er nå vedtatt av Stortinget. Stortinget har samtidig uttalt at de spørsmål som knytter seg til Forsvarets ombudsmannsnemnd og Ombudsmannen for Forsvarets virksomhet skal utredes og være klarlagt innen 30. juni 1964, da funksjonstiden for Nemnda er ute.

Protokollene fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som utrykte bilag.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1962 behandlet 348 nye saker, samt 2 som er overført fra 1960 og 50 fra 1961. Av disse sakene er det 42 som ikke er ferdig behandlet ved utgangen av 1962. Dessuten er det som tidligere gitt råd og veiledning ved mange personlige henvendelser på Ombudsmannens kontor.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det behandlet i alt:

1. juli 1952—	
31. desember 1953 ...	227 saker
1954	321 »
1955	394 »
1956	429 »
1957	383 »
1958	274 »
1959	321 »
1960	331 »
1961	346 »
1962	348 »

De nye sakene som er behandlet i 1962 er tatt opp av:

Enkelte soldater	138
Grupper av soldater, tillitsmenn eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	37
Vervede	7
Befal	43
Ombudsmannen	111
Staber, militære avdelinger eller andre institusjoner	12
	<u>348</u>

Sammenliknet med 1961 er det noen færre saker fra den enkelte soldat og befalingsmann, mens saker tatt opp av Ombudsmannen er økt i antall. Dette skyldes at Ombudsmannen som et ledd i arbeidet med å aktivisere tillitsmannsutvalgene, i større utstrekning enn tidligere, har hatt kontakt med det enkelte utvalg. Dette har ført til større virksomhet i utvalgene og bedre muligheter for å løse problemene ute ved avdelingene, noe som igjen gjenspeiler seg i færre henvendelser til Ombudsmannen. Militærkomitéen har i tidligere innstillinger anmodet Nemnda om å legge vekt på arbeidet med å aktivisere tillitsmannsutvalgene. Nemnda har alltid ansett dette som en meget viktig del av sitt arbeid, og det synes som om dette arbeid nå etter hvert gir resultater. Ombudsmannen har gjennom møte-referater og på annen måte hatt kontinuerlig kontakt med sentrale utvalg og lokale utvalg ved avsidessliggende avdelinger. Nemnda vil komme nærmere tilbake til dette under avsnittet Tillitsmannsutvalg.

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	103
Distriktskommando Sørlandet	13
Distriktskommando Vestlandet	6
Distriktskommando Trøndelag	15
Distriktskommando Nord-Norge	60
	<u>197</u>
Heimevernet	6
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	20
Sjøforsvarskommando Sørlandet	7
Sjøforsvarskommando Vestlandet	14
Sjøforsvarskommando Trøndelag	3
Sjøforsvarskommando Nord-Norge	17
Fartøyer	11
	<u>72</u>
Luftforsvaret:	
Luftkommando Østlandet	35
Luftkommando Vestlandet	21
Luftkommando Trøndelag	8
Luftkommando Nord-Norge	9
	<u>73</u>
	<u>348</u>

Dette svarer stort sett til fordelingen i fjor og gir ikke grunnlag for spesielle kommentarer.

Saker behandlet i 1962 fordeler seg som anført nedenfor på de enkelte saksområder. For sammenlikningens skyld er tatt med den samme fordeling for 1960 og 1961.

Menige mannskaper.

	1960	1961	1962
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	0	4	1
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	33	43	31
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteteltelser	8	7	11
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	36	29	32
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	6	12	6
Forlegningsforhold	8	7	11
Kosthold	5	7	7
Tjenesteforhold	23	29	18
Permisjoner	10	21	14
Velferd	7	5	10
Kantiner	1	2	4
Disiplinær- og straffesaker ...	20	24	22
Forholdet mellom befal og menige	1	9	6

	1960	1961	1962
Tillitsmannsutvalg	44	46	84
Lønn	1	2	3
Tillegg	13	9	13
Godtgjøringer	3	11	8
Sykesaker, tannpleie, ulykkesstatistikk	18	16	11
Sosiale saker	2	4	2
Forsvarets skolevirksomhet ...	5	5	7
Diverse	9	2	4

Befal.

Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	4	4	1
Engasjement, åremål etc.	7	4	3
Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansment, ansiennitet	12	11	4
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	11	7	5
Tjenesteforhold	6	5	8
Permisjon, ferie	0	1	1
Sykesaker, legetjeneste	0	2	2
Disiplinær- og straffesaker ...	4	1	1
Underbringelse	3	1	1
Familieboliger	4	5	3
Lønn	7	6	6
Godtgjøringer	7	3	7
Pensjon	4	0	0
Diverse	9	2	1

Fordelingen på de enkelte saksgrupper svarer stort sett til fordelingen tidligere år. De største saksgrupper har fremdeles forbindelse med innkalling, utsettelse og overføring til annet tjenestested. Av de saker Ombudsmannen har tatt opp, dreier mange seg om tillitsmannsutvalgenes virksomhet, dette er derfor blitt en stor saksgruppe. En del gjelder forlegnings- og velferdsforhold og har ofte sammenheng med Nemndas befaringer.

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er i denne gruppe behandlet en sak som Ombudsmannen ikke finner grunn til å omtale nærmere.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Nemnda omtalte i beretningen for 1960 og 1961 de problemer som oppsto for de mannskaper som bare ble kjent arbeidsdyktige på sesjon, og som ikke ble innkalt til tjeneste. Disse vanskeligheter er nå løst ved den endring i vernepliktsloven som er foretatt, og som har åpnet adgang til å overføre dette personell til sivilforsvarstjeneste. Det synes imidlertid som om vanskelighetene med å bli innkalt i rett tid nå også melder seg for de ordinære stridende mannskaper. I vernepliktslovens § 11 er det bestemt at førstegangstje-

nesten skal avtjenes uten unødig opphold. Den skal så vidt gjørlig være avsluttet innen utløpet av det år den vernepliktige fyller 23 år. Det normale hittil har vært at mannskapene innkalles det år de fyller 20 år, med mindre han selv har søkt utsettelse. De fleste har innrettet seg etter dette når det gjelder planlegging av utdanning etc. Blir innkallingen utsatt, får dette meget kjedelige følger for den enkelte som enten ikke kommer i gang med sin utdanning, eller ikke greier å skaffe seg arbeid fordi de har militærtjenesten og usikkerheten i den forbindelse hengende over seg. Det synes etter hvert å være blitt mange arbeidsgivere som forlanger at militærtjenesten skal være avtjent når det er tale om å besette ledige stillinger. Den tiden da vernepliktige må vente før innkalling synes å være mer eller mindre bortkastet for de fleste enten de er i ferd med å skaffe seg en utdanning, eller skal tre inn i arbeidslivet i arbeid som de skal bygge sin fremtid på. Dette er en ekstra belastning i tillegg til den lange militærtjenesten. Ekstra vanskeligheter skaper det også at de militære myndigheter heller ikke kan gi noe bestemt utsagn om når innkalling kan finne sted. Det er foreløpig ikke så mange slike saker Ombudsmannen har hatt til behandling, men Nemnda antar at dette er et problem som vil melde seg med stigende tyngde og som krever en løsning.

Repetisjonsøvelsene vil alltid skape problemer for mange av de innkalte. Det er en situasjon som det ikke er mulig å unngå. Det er imidlertid Ombudsmannens oppfatning at de militære myndigheter forsøker å avdempes skadevirkningene i den utstrekning dette er mulig. Ombudsmannen har som vanlig hatt en del henvendelser fra militært personell som har søkt utsettelse av velferdsgrunner og har fått avslag. Av de 13 saker Ombudsmannen har behandlet, er 6 innvilget.

10 saker gjelder utsettelse med en rest av militærtjenesten, de fleste begrunnet med at vedkommende skal begynne å studere ved universiteter eller høyskoler. Det viser seg at de fleste artianere påbegynner sin militærtjeneste i juli måned og er ferdig i november neste år, dermed er det for sent å komme med fra høstsemesterets begynnelse, og utdannelsen kan dermed forsinkes hvilket føles bittert av dem det rammer. Med nåværende tjenestetid og innkallingsdatoer er det imidlertid ikke mulig å løse disse vanskeligheter for alle.

Søknader om utsettelse med å påbegynne førstegangstjenesten er det lettere å få innvilget. Av de 6 henvendelser Ombudsmannen har fått om dette, er de 5 innvilget. Søknaden som ble avslått gjaldt en vernepliktig som hadde hatt 2 års utsettelse for å gjøre

seg ferdig med sin styrmannsutdannelse og som ville ha ytterligere 2 års utsettelse for å seile i utenriksfart og dermed bedre sin økonomi. De militære myndigheter fant, omstendighetene tatt i betraktning, ikke å kunne innvilge søknaden, en avgjørelse Ombudsmannen var enig i.

Opptjening, godskriving etc.

De fleste saker innenfor denne gruppe gjelder spørsmål i forbindelse med opptjening av forsømt tjeneste på grunn av sykdom, eller spørsmål om godskriving av tjeneste for de som har gått på skoler eller kurs under førstegangstjenesten men sluttet før utdannelsen var ferdig.

For begge disse forhold er det for så vidt gitt omfattende regler. Reglene gir imidlertid adgang til en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfelle og praktiseres nok noe forskjellig. I en del av de sakene Ombudsmannen har hatt til behandling, har han funnet grunn til å be de militære myndigheter om å endre de trufne avgjørelser, og dette er blitt gjort i enkelte tilfelle.

I de saker som gjelder godskriving av skole-/kurstid som førstegangstjeneste for de som slutter og fortsetter sin førstegangstjeneste ved en stående avdeling, synes det for mange å komme overraskende at ikke hele tiden ved skolen godkjennes som førstegangstjeneste. I de brosjyrer som utgis om skolevirksomheten i Forsvaret er dette spørsmål viet liten omtale. Da det her kan bli tale om ganske tyngende tillegg i den totale tjenestetid, synes det etter Nemndas oppfatning å være grunn til å gjøre det klart for elevene på forhånd hvilke konsekvenser det kan ha å avbryte utdannelsen.

Praksis på dette felt er i dag at tjeneste som elev eller aspirant ved militære skoler og kurs som ikke medfører plikttjeneste skal godskrives fullt ut som førstegangstjeneste. For skoler og kurs som medfører ekstra plikttjeneste etter gjennomgått utdannelse, er bestemmelsene at inntil den tid man har vært aspirant eller elev kan godkjennes som førstegangstjeneste med visse unntak for enkelte skoler.

Det kan diskuteres om det er nødvendig å ha bestemmelser som fører til at ikke all tjeneste ved skoler og kurs fullt ut godkjennes som førstegangstjeneste. Av utdanningsmessige grunner er det neppe nødvendig. Ved de aller fleste skoler og kurs vil elevene få en utdannelse som minst svarer til det de lærer i ordinær rekruttskole med etterfølgende tjeneste ved stående avdeling. Det har imidlertid vist seg at enkelte har begynt på skoler og kurs som gir en slik utdannelse at det med-

fører plikttjeneste og så slutter eller lar seg stryke til eksamen for å slippe plikttjenesten. De gjeldende bestemmelser gjør ikke en slik spekulasjon særlig tillokkende. Slik bestemmelsene er formulert kan det tas hensyn til de tilfelle hvor det foreligger et reelt grunnlag for å avbryte utdannelsen. Nemnda har derfor intet å bemerke til bestemmelsene slik de praktiseres, men det må som nevnt være en forutsetning at elevene på forhånd gjøres kjent med dem.

For enkelte av Hærens skoler synes det i dag å være to sett bestemmelser som regulerer dette forhold. De generelle bestemmelser som gjelder alle Forsvarets skoler er gitt ved Kronprinsregentens resolusjon av 22. februar 1957. Hærens overkommando har imidlertid senere gitt bestemmelser som gjelder det samme forhold. Disse bestemmelser er strengere og synes å skape en viss forvirring. Ombudsmannen har gjort departementet oppmerksom på dette, og departementet arbeider med saken.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Av de 32 saker som er behandlet innenfor denne gruppe gjelder de aller fleste, 26, spørsmålet om overføring til annet tjenestested av velferdsgrunner. 9 av disse søknader er innvilget. I enkelte av de saker hvor søknaden er avslått, er vedkommende forsøkt hjulpet på annen måte, enten ved velferdspermisjon eller med utsettelse av tjenesten. I noen saker har velferdsgrunnene vært så tungtveiende at Ombudsmannen hadde håpet at søknadene kunne vært innvilget. Av tjenestlige grunner har imidlertid ikke dette vært mulig.

I de fleste sakene har det vært spørsmål om overføring fra Nord-Norge til avdeling i Sør-Norge. Det viser seg i praksis at det ikke er så lett å bli overført når man først er fordelt og sendt til en avdeling i Nord-Norge. Ombudsmannen har av og til fått opplyst at mannskaper som på rekruttskolen tar opp dette spørsmål får beskjed om at dette får de ta opp når de kommer til den stående avdeling i Nord-Norge. De aller fleste av de som søker overføring er allerede før de møter til tjeneste i en slik situasjon at de ønsker tjeneste så nær hjemmet som mulig. Da dette overføringsproblemet er størst i Hæren, har Ombudsmannen tatt opp med Hærens overkommando spørsmålet om disse forhold vies tilstrekkelig oppmerksomhet på rekruttskolene. Det er på rekruttskolen før fordeling har funnet sted at muligheten for å ta hensyn til soldatenes ønsker er størst.

HOK uttaler som sin oppfatning at de muligheter som foreligger på rekruttskolen

for å ta hensyn til mannskapenes ønsker blir utnyttet. HOK er enig i at mulighetene er størst ved rekruttskolene, men heller ikke her er de til stede i et slikt omfang at alle ønsker kan imøtekommes. Allerede etter 2 måneder, etter uttaket til spesialistutdannelse, blir overføringsmulighetene sterkt redusert. Et annet moment av avgjørende betydning er den øvingsordning og styrkekonsentrasjon som er fastlagt av Stortinget. Budsjettet for tjenestegjørende dager er også så stramt at Hæren som helhet ikke har noen «overskuddsmannskaper» å omplassere etter hvert som behovet måtte oppstå. HOK er også klar over at mulighetene til overføring er små når mannskapene først er kommet til en stående avdeling. Det er bemanningsstyrken som her er avgjørende. Sjefenes ansvar for bl. a. beredskapen, kontra velferdsønskene kommer her meget sterkt inn i vurderingen.

Det er således etter Ombudsmannens oppfatning på det rene at mulighetene for overføring til og tjenestgjøring ved bestemte avdelinger ikke er til stede i det omfang man skulle ønske når man ser de mange velbegrunnede søknader. Det synes i øyeblikket ikke å foreligge noen muligheter for å bedre dette forhold.

Ombudsmannen har hatt til behandling 4 saker hvor det er klaget over frabeordning fra skole og kurs i Forsvaret. Begrunnelsen for frabeordningen har dels vært dårlig oppførsel, dels manglende kunnskaper. I tre av sakene hadde Ombudsmannen intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet. I det fjerde tilfelle ble vedkommende overført til en annen skole.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Spørsmålet om hvem som skulle betale hjemsendingen av mannskapenes sivile tøy ved fremmøte til førstegangstjeneste, ble omtalt i beretningen for 1961, og det ble samtidig antydnet flere måter å løse dette spørsmål på.

Forsvarsdepartementet har nå gitt bestemmelser som gir en tilfredsstillende løsning. Mannskaper som bor slik at de kan reise hjem på ukeluttpermisjon skal bringe klærne med seg hjem ved første permisjon. I mellomtiden skal klærne pakkes og merkes slik at de kan oppbevares ved avdelingen overensstemmende med gjeldende bestemmelser. Ved dimisjon skal det forholdes på tilsvarende måte. I tilfelle ikke mannskapene selv kan bringe sitt tøy hjem, skal de få refundert legitimerte fraktutgifter for vanlig forsendelsesmåte.

Spørsmål om anvendelse av refleksbånd eller -merker til forebyggelse av trafikkuulykker var også tatt opp i fjor, og ble om-

talt i fjorårets beretning. Det er nå gjennomført en ordning for alle forsvarsgrenene. Personellet får utlevert et refleksskilt. Skiltet er festet i en snor som festes i lommeforet og bæres hengende på yttersiden av lommen når det er behov for det.

De permisjonsskjorter som mannskapene, særlig ved Hærens avdelinger, har fått utlevert har ikke alltid vært så pene at mannskapene har hatt lyst til å bruke dem under sine permisjoner. Det har derfor vært alminnelig at mannskapene selv har kjøpt seg en permisjonsskjorte, og Forsvarets kantiner har som et ledd i sin servicevirksomhet solgt skjorter i sine kantiner. Det har imidlertid blant mannskapene lenge vært misnøye med prisen, idet skjortene Forsvarets kantiner har solgt har kostet kr. 37, mens mannskapene hevder at befalet ved Generalintendantens forsyng får kjøpt en liknende skjorte for kr. 25. Ombudsmannen tok dette spørsmål opp med Forsvarets kantiner. Etter langvarige drøftelser mellom Generalintendanten, Forsvarets kantiner og Forsvarsdepartementet, hvorunder det bl. a. ble brakt på det rene at de skjorter som ble solgt til mannskapene var av en bedre kvalitet enn de befalet fikk kjøpt, er det nå kommet til en ordning hvoretter Forsvarets kantiner skal føre en permisjonsskjorte av samme merke og kvalitet og til nøyaktig samme utsalgspris som Generalintendantens uniformsutvalg. Da de to institusjoner nå skal føre samme skjorte er det grunn til å tro at koordinerte anskaffelser vil gjøre det mulig å opprettholde en lav utsalgspris, kanskje den større omsetning også kan gjøre det mulig å redusere prisen ytterligere.

Ombudsmannen har hatt til behandling 3 erstatningssaker hvor det er krevet erstatning for sivile effekter som er blitt ødelagt under militærtjenesten. I den ene saken ble kravet om erstatning avslått fordi vedkommende soldat ved sin egen opptreden hadde bidratt til skaden. Etter Ombudsmannens oppfatning var det imidlertid også begått feil fra Forsvarets side, slik at erstatning burde vært gitt, men departementet var ikke enig i dette syn. I den andre saken ble det etter fornyet behandling ytet erstatning. Den tredje saken er en større erstatningssak i forbindelse med en teltbrann hvor en rekke mannskaper mistet til dels verdifulle sivile effekter. Departementet har i første omgang nektet å yte erstatning, men Ombudsmannen har tatt denne saken opp med departementet på ny. Noen endelig avgjørelse foreligger ikke ennå.

Spørsmålet om ansettelse av verdien på de militære effekter mannskapene mister eller ødelegger har på ny vært behandlet i et tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene hevdet her at be-

stemmelsene om fastsettelsen av erstatningsbeløp var alt for uklare. Etter Ombudsmannens erfaringer er bestemmelsene på dette felt i og for seg klare nok, men fastsettelsen av erstatningsbeløpet hvor dette må gjøres ved skjønn kan skape vanskeligheter og har nok ført til at erstatningene har variert en del. På grunnlag av tillitsmannsutvalgets henvendelse tok Ombudsmannen spørsmålet opp med vedkommende DK-intendant. DK-intendanten fant reglene klare nok, og fant derfor ingen grunn til å fremme saken for høyere myndighet. Han opplyste at det i de tilfelle hvor det dreiet seg om effekter som var forringet ved slitasje, var det anledning til å sette erstatningen til et beløp som lå under den regulativmessige pris fastsatt i prisliste for intendanturmateriell. Normalt regnes i slike tilfelle $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$ verdi. Saker som har sin fulle bruksverdi selv om de hadde vært i bruk i lengre tid, f. eks. de fleste utrustnings- og kvartersaker, skal erstattes etter full pris, mens klær og andre tekstilvarer som er gjenstand for slitasje kan erstattes etter reduserte priser. Ved fastsettelsen av erstatning for effekter som er blitt borte tas det hensyn til effektens brukbarhet ved utleveringen. På Ombudsmannens forespørsel om det var nødvendig med nærmere direktiver om bruken av disse bestemmelser, mente DK-intendanten at dette ikke var nødvendig.

Den skjønnsmessige vurderingen som nå legges til grunn ved fastsettelsen av erstatningene vil føre til visse variasjoner i beløpene, men Ombudsmannen har ikke hatt til behandling noen saker hvor dette har ført til et åpenbart urimelig resultat. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til DK-intendantens redegjørelse.

Spørsmål angående personlig utstyr, uniformer og uniformseffekter, har hyppig vært tatt opp på årets tillitsmannskonferanser. Særlig gjelder dette for Hærens avdelinger. Av de spørsmål som har vært diskutert kan nevnes: Bruk av skjerf, bytting av skitten-tøy, reparasjon av permisjonssko, anskaffelse av treningstøy, kassasjon av undertøy, tildeling av strømper, sko og støvler med større variasjonsmuligheter når det gjelder lengde og bredde, tildeling av vinterfór til kapper, utdeling av strykejern og skokrem. Disse problemer er sett enkeltvis små. Det er imidlertid tydelig at det innenfor denne sektor er en del forhold ute ved avdelingene som skaper irritasjon både blant mannskaper og avdelingsjefer. Særlig synes dette å gjelde den sentraliserte vaske- og reparasjonsordning for effekter som nå er gjennomført. Ordningen medfører bl. a. at manskapene ikke får igjen det fottøyet de innleverer til reparasjon. Dette

er uheldig, idet det må være viktig, etter Nemndas oppfatning, at soldatene får igjen det fottøy de har gått til og som derfor passer til deres føtter.

En del av de ovennevnte spørsmål er tatt opp av vedkommende kommando med høyere myndighet. Ombudsmannen har når det gjelder disse saker, foreløpig ikke foretatt seg noe.

Forlegningsforhold.

Når det gjelder forlegningsforhold har det vært få direkte henvendelser til Ombudsmannen. Forlegningsforholdene er etter hvert som nybygde leire er tatt i bruk, blitt meget bedre. Imidlertid er det ennå en del avdelinger som holder til i leire med mye gammel norsk bebyggelse, eller brakker bygget av tyskerne under krigen, og her er forholdene enkelte steder svært dårlige. Ombudsmannen har fått henvendelse om to slike leire, Starum og Jessheimleiren. Starum har vært militær øvingsplass fra før år 1900 og disponeres nå av Hærens skole- og øvingsavdeling i hestetjeneste. Jessheimleiren er i sin helhet bygget av tyskerne under siste krig, og disponeres nå av Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling. Begge disse leire har tidligere vært omtalt i Ombudsmannsnemndas innberetninger til Stortinget. Nemnda finner på ny å måtte henlede oppmerksomheten på disse forlegninger.

Fra DK-legen/DK Østlandet fikk Ombudsmannen en henvendelse angående forholdene på Starum, idet DK-legen hadde under overveielse å nekte de to gamle brakkeene fra århundreskiftet brukt som forlegning i den kaldeste vintertiden. Det ble i den forbindelse gjennom Forsvarsdepartementet ordnet med fyringsvakt, tildeling av ekstra soveposer og ulltepper. Dette er tiltak som kan være til hjelp i en akutt situasjon, men løser ikke problemene på lengre sikt. Mannskapsstyrken på Starum er så stor at de to gamle brakkeene fortsatt må brukes til forlegning hele året, til tross for at de for lengst burde vært kondemnert. Brakkeene er bygget, så vidt Ombudsmannen har fått opplyst, i 1896. Det er enkle bygg av tømmer, uten kjeller og isolering i gulv og tak, og har inngang rett inn til rommene fra en åpen veranda. De er bygget til bruk for militære avdelinger som bare hadde øvelser i sommerhalvåret. Rommene er mørke og triste, takene er utette slik at det må settes frem bøtter for å samle opp vann når det regner. Det er ikke innlagt vann slik at vann til vask og rengjøring må hentes fra badet. Brakkeene er ikke tilknyttet noe kloakksystem, slik at sølevannet må tømmes utenfor brakkeene. Latrinen som manskapene

er henvist til å bruke er i høy grad uhygienisk.

Den ene brakken er nylig påkostet en del, uten at forholdene er blitt særlig bedre. Det som først og fremst er å innvende mot brakene er at de er alt for kalde om vinteren, og at de hygieniske forhold er dårlige. Det er på det rene at mannskapene tar det lettvtint med den personlige hygiene, særlig om vinteren. Dette er ytterst betenkelig ved en avdeling hvor mannskapene er beskjeftiget med stell av dyr. Det viser seg også at sykeprosenten ved denne avdeling er større enn vanlig. Sykeprosenten er vanligvis 3½—4, mens den på Starum er 7—8. Det er særlig forkjølelse, tarminfeksjoner og byller man er plaget av. Det synes derfor å være en direkte sammenheng mellom sykeprosenten og forlegningsforholdene med den dårlige hygieniske standard.

Ombudsmannsnemnda ga allerede i 1955 uttrykk for at disse to brakker var lite egnet som mannskapsforlegning. Det samme ble sagt etter Nemndas befaringer i 1956 og 1959.

Når det hittil ikke er bygget noen ny forlegning synes begrunnelsen for det å være usikkerheten når det gjelder denne avdelings plassering. Hvis leiren fortsatt skal nyttes, er det uomgjengelig nødvendig at de to gamle brakkeene erstattes med en ny kaserne.

Befalsforlegningen er også i en ytterst slett forfatning. Det er en gammel og dårlig bygning fra det tidligere gårdsbruk som nyttes som befalsforlegning. Den er i det hele tatt ikke egnet til dette bruk, og befalet som kanskje tjenestgjør ved avdelingen i årevis må ha krav på bedre boligforhold enn det som her tilbys dem.

Jessheimleiren er også i en ytterst slett forfatning. Hele leiren er bygget av tyskerne og alt er like dårlig. Forlegningsbrakkeene er kalde og utrivelige med gisne vinduer og så dårlig bygget at mellomveggene mange steder gir etter når en lener seg inntil. Som en følge av manglende isolering er tak og vegger utvendig mange steder dekket av et tykt islag vinterstid. Kjøkkenbygningen hvor også utdannelsen av kokker foregår, er en like dårlig bygning og dertil meget uhensiktsmessig med foreldet utstyr. Det er ikke muligheter for oppbevaring av matvarer utenom et kjøleskap og en liten fryseboks. Kantinebrakke, kontorbrakke og alle andre bygninger som er i bruk, er i en like trøstesløs forfatning. Det som gjør at leiren i det hele tatt kan brukes om vinteren er sentralvarmeanlegget. Dette er imidlertid også så dårlig at de ansvarlige går i stadig redsel for at det skal gå i stykker. Jessheimleiren er i det hele tatt i en elendig forfatning. Den utdannelsen på forskjellige fel-

ter, bl. a. av kokker, som drives her er meget viktig. Skikkelig utdannelsen kan imidlertid ikke drives under de kummerlige forhold som hersker i leiren. Forholdene virker ikke inspirerende, og det er etter Nemndas oppfatning beundringsverdig at befalet holder ut og attpå til gjør en god innsats. Leiren er etter Nemndas oppfatning ubrukelig mesteparten av året, og det finnes ikke noen tilsvarende dårlig leir i bruk i dag. Etter Nemndas oppfatning er det nå uomgjengelig nødvendig å gjøre noe for å skape bedre forhold for de avdelinger som er forelagt i Jessheimleiren.

Som nevnt er forlegningsforholdene for øvrig i Forsvaret stort sett bra. Standarden på forlegningsutstyret er dog fortsatt nokså variert, særlig gjelder dette skap, bord og stoler. Også på andre områder er det forskjell. Enkelte avdelinger har ordentlige gardiner, både sidegardiner og kapper, andre har bare kapper og noen få har ingen av delene. Noen avdelinger har leselamper til hver mann, andre har ikke fått slikt utstyr utlevert. Der det er teknisk mulig bør det monteres leselamper. Variasjonene er størst forsvarsgrenene i mellom, men også innen samme forsvarsgren er det forskjell. Nemnda har ikke klart for seg hva som egentlig er årsaken til denne forskjell og det synes her å være forhold det kan være grunn til å se nærmere på.

I alle de nye forlegninger er underbringelsesmulighetene meget gode, men det mangler dels fritidsbygg, dels undervisningsbygg og gymnastikksaler. Dette gjelder for øvrig også en del gamle forlegninger.

Nemnda vil understreke betydningen av å kunne gi mannskapene muligheter for undervisning, fysisk trening og en ordnet velferdstjeneste. Få forlegninger har de bygg som er nødvendige for å dekke disse behov tilfredsstillende.

Kostholdet.

I beretningen for i fjor tok Nemnda opp spørsmålet om melkekvoten burde økes. Nemnda konkluderte med at dette spørsmål burde has under observasjon. Ombudsmannen har senere fått enkelte henvendelser om dette, og da spørsmålet også er tatt opp av sivile organisasjoner har Ombudsmannsnemnda drøftet forholdet under en samtale med Generalintendanten. Forsvarets sanitet har på bakgrunn av det som ble uttalt i beretningen i fjor, forelagt saken for professor dr. med. Ragnar Nicolaysen som bl. a. har vært konsulent ved utarbeidelsen av Hærens kostregulativ av 1953. Professor Nicolaysen har i sin redegjørelse konkludert med at ost og melk i de mengder som er forutsatt i kostregulativet tilfører soldatene kalk i større

mengder enn det som vanligvis anbefales for gutter i 16—20 års alderen, og langt mer enn det anbefales for voksne. Hverken Forsvarets sanitet eller Generalintendanten har derfor funnet noen grunn til å gå inn for en økning av melkekvoten. Når Nemnda tok opp spørsmålet om mer melk var det fordi det ofte ble fremmet et slikt krav av tillitsmennene. Det blir fremdeles fremmet krav om mer melk som drikke til tørrmåltidene.

Spørsmålet om utdanning av kokker ble også drøftet i fjorårets beretning. Saken var dengang ikke ferdig utredet, og er senere behandlet både av Hærens overkommando og departementet. Etter HOKs oppfatning har en slik sentral utdanning både fordeler og mangler. En slik ordning lar seg imidlertid ikke uten videre gjennomføre, idet den reiser en rekke praktiske problemer som det tar sin tid å få klarlagt. Ordningen vil bl. a. kreve en økt personelloppsetning på utdannelsessektoren i Hærens intendantur. Dette personellbehov må eventuelt dekkes ved rasjonalisering av virksomheten, noe som imidlertid ikke er mulig med det utilfredsstillende etablissement Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling disponerer i dag. Nemnda viser i den forbindelse til det som er uttalt om Jessheimleiren under avsnittet Forlegningsforhold. Hærens overkommando vil imidlertid vurdere disse spørsmål på ny i forbindelse med budsjettforslagene for 1964. Departementet slutter seg til HOKs uttalelse og tilrår at saken foreløpig stilles i bero.

Oppvask av soldatenes spisebestikk er et forhold som har skapt enkelte problemer. Etter gjeldende hygieneinstruks skal oppvasken foregå på kjøkkenet etter nærmere angitte direktiver. Ved svært mange avdelinger forsvinner det så mye bestikk at man har måttet gå over til å utlevere ett sett til hver mann som han dermed blir ansvarlig for. Dette medfører at hver mann også må vaske sitt bestikk. Dette er imidlertid ikke forutsatt, og det finnes i våre forlegninger ikke innretninger som gjør at denne vask kan foregå på en hygienisk sett forsvarlig måte. Når det gjelder spørsmålet om årsaken til det til dels store svinn av spisebestikk, synes dette først og fremst å bero på mangelfull kontroll og en manglende ansvarsfølelse blant mannskapene i sin alminnelighet. De viktigste forholdsregler må derfor være en skjerpet kontroll i messen, samt forsøke å innarbeide en bedre «spisedisiplin». Dette siste er etter Nemndas oppfatning et meget viktig spørsmål som har betydning langt utover dette å redusere svinn av spisebestikk.

At forholdene i spisesalen og mannskapes opptreden der ikke er tilfredsstillende

synes dessverre å være et faktum. Sjefslegen for Hæren har også vært inne på dette i et skriv til Forsvarets sanitet i forbindelse med spisebestikksaken hvor han uttaler følgende:

«Spisesalen er i dag et sted som ikke synes å tiltrekke seg befalets interesse utover det å sikre en rettferdig fordeling av kaloriene. Uten at en spesielt har studert det har det tilflytt meg opplysninger som tyder på at soldatenes alminnelige opptreden i spisesalen ofte later meget tilbake å ønske og ofte virker direkte støtende på dem som har vært vant til å oppfatte et måltid ikke bare som en ren og skjær næringstilførsel.»

Denne mangelfulle opptreden gir seg ikke bare utslag i skjødesløshet med spisebestikk, men også i en viss kamp for å komme først for å forsyne seg av det beste pålegget, en tendens til å forsyne seg med mer enn en klarer å spise opp og liknende forhold. Det er etter Nemndas oppfatning viktig å vie disse forhold oppmerksomhet. I den forbindelse tror Nemnda det vil ha en oppdragende virkning på mannskapene å skape forholdene i spisesalen og på kjøkkenet så trivelige og hyggelige som mulig. Da vil det også etter hvert bli lettere å stille strengere krav til mannskapenes opptreden ved måltidene. Nemnda konstaterer med glede at Generalintendanten deler Nemndas oppfatning.

Når det gjelder kostholdet er det ikke kommet så mange klager direkte til Ombudsmanen. Dette betyr imidlertid ikke at kostholdet over alt er tilfredsstillende. Under Nemndas befaringer og også på de tillitsmannskonferanser som er avholdt, har spørsmålet om kostholdet vært hyppig diskutert, særlig gjelder dette Hærens avdelinger i Sør-Norge. Disse avdelinger fikk våren 1962 redusert kostøret i forhold til det de hadde i årets første måneder og dette har gitt seg utslag i et dårligere kosthold enn tidligere. Kostholdet varierer imidlertid så mye fra avdeling til avdeling at det ikke er riktig å si at kostørets størrelse alene er avgjørende. Vel så stor betydning har nok de stedlige forhold som rasjonell arbeidsordning, oppbevaringsmuligheter og ikke minst faglige kvalifikasjoner hos det personell som er beskjeftiget i denne sektor. Etter hvert som matvareprisene stiger vil nok forholdene bli vanskeligere, og det er etter Nemndas oppfatning påkrevet at myndighetene følger nøye med på dette felt.

Tjenesteforhold.

Det er innenfor denne gruppe behandlet nokså forskjelligartede saker. En del angår så spesielle forhold at det ikke er noen grunn til å redegjøre for dem, bare noen få har en

så alminnelig interesse at de trenger nærmere omtale.

En transport av en repetisjonsavdeling fra Hjerkinntil Hønefoss i november måned var gjenstand for ganske bred omtale i pressen. Ombudsmannens assistanse ble også påkalt av avdelingens tillitsmenn. Tillitsmennene hevdet at transporten var uforsvarlig lagt opp. De forhold i forbindelse med transporten tillitsmennene påpekte var at sjåførene var uøvde, veiene var glatte og faren for forfrysninger under den 15 timer lange transporten i den strenge kulden ville være stor for de som kjørte i åpne biler. De hevdet videre at transporten hadde liten øvelsesmessig betydning. Tillitsmennene ba om at det enten måtte bli leiet busser til transporten, eller at transporten skjedde med jernbanen. Ombudsmannen fant ikke uten videre å kunne gå inn for tillitsmennenes krav om at transporten måtte skje med buss eller jernbane, men tok imidlertid saken opp med HOK for å forsikre seg om at transporten ble gjennomført på den mest forsvarlige måte. Det ble gjennomført forsvarlig strøing av veiene, hver mann fikk et ekstra ullteppe, det ble stillet til rådighet 300 pelser og det ble ordnet med varmt drikke og hvilepauser under veis. Transporten ble gjennomført uten at Ombudsmannen senere har mottatt noen klager fra tillitsmennene.

Mannskapenes deltakelse i kirkeparade og kirkegang har, foranlediget av en sak Ombudsmannen har hatt til behandling, vært drøftet av de militære myndigheter. Det spørsmål som har vært diskutert har vært om nødvendigheten av nye, klarere regler om mannskapenes deltakelse.

Myndighetenes syn på dette spørsmål er sammenfattet i følgende punkter formulert av Feltprosten:

- a. De någjeldende bestemmelser om kirkegang og kirkeparade ansees for å være både tilstrekkelige og klare nok til fortsatt bruk i de tre forsvarsgrener.
- b. Prinsippet om rett til ikke å delta i beordret kirkegang opprettholdes for alle uten hensyn til hvilke kirkesamfunn de tilhører.
- c. De som ikke ønsker å delta i kirkegang må straks denne er kunngjort og senest dagen før den holdes melde fra om dette til sin sjef. Sjefen fører ham på liste for beordring til nærmere fastsatt tjeneste i den tiden kirkegangen varer. Beordringen foretas på regulær måte tidligst mulig før avmarsj til kirke. Sjefen sier ikke noe annet om grunnen for beordringen enn den at vedkommende skal utføre den tjeneste det gjelder.»

Forsvarsdepartementet har erklært seg enig i dette, men har presisert at de som ikke ønsker å delta i kirkegang bare skal settes til vanlig tjeneste så ikke en slik beordring

får karakteren av en spesiell reaksjon mot den som ikke ønsker å delta i kirkegangen. Departementet har anmodet forsvarsgrenene om å sørge for at bestemmelsene blir praktisert overensstemmende med dette.

Spørsmålet om effektiv tjeneste under repetisjonsøvelsene er tatt opp med Ombudsmannen av noen arbeidsdyktige mannskaper ved en av årets repetisjonsavdelinger. Disse mannskaper var innkalt til arbeider i forbindelse med repetisjonsøvelsens avslutning. Mesteparten av disse mannskaper var på mobiliseringskortene oppført med en spesiell stilling. De var selvsagt innstilt på at de under øvelsene skulle tjenestgjøre i slike stillinger som de skulle tjenestgjøre i ved eventuell mobilisering, og regnet med at øvelse i slike stillinger var en forutsetning for repetisjonsøvelsen. Den første tiden ble imidlertid disse manskapene brukt til oppryddingsarbeider etter øvelsen. Etter at dette arbeid var ferdig og befalet var dimittert, ble manskapene overført til leiravdelingen ved en ordinær avdeling hvor de bl. a. ble benyttet til vanlig leirarbeid, senere ble de satt til å lempe ved. Det var mannskapenes oppfatning at de ikke hadde gjort noe nyttig arbeid i det hele tatt, og oppfattet hele øvelsen for sitt vedkommende som en «eneste stor vits», særlig fordi de av mannskapene som hadde søkt utsettelse av tungtveiende velferdsgrunner fikk avslag med den begrunnelse at de var oppsatt som spesialmannskaper og ikke kunne unnværes.

Sett på bakgrunn av de store vanskeligheter mannskapene har med å få utsettelse med repetisjonsøvelser, selv med tungtveiende velferdsgrunner, og den begrunnelse som i den forbindelse alltid blir gitt fra militære myndigheters side, kan Ombudsmannen meget vel forstå de tanker og følelser som kom til uttrykk blant disse mannskaper. Ombudsmannen har derfor tatt denne saken opp med Hærens overkommando uten at noen uttalelse foreløpig foreligger.

Permisjoner.

I beretningen for 1961 redegjorde Ombudsmannnemnda for den noe forskjellige praksis som ble fulgt når det gjaldt å tilstå reisedager i forbindelse med langpermisjoner. Forsvarsgrenene hadde et noe forskjellig syn på dette spørsmål. Forsvarsdepartementet har nå gitt nye bestemmelser om dette. I tillegg til langpermisjonen kan det gis reisetid i de tilfelle reisen frem og tilbake sammenlagt overstiger 24 timer. Langpermisjonen kan da forlenges med den tid den samlede reise overstiger 24 timer avpasset etter rutegående transportmidler.

Spørsmålet om adgangen til å gå sivilt kledd under permisjon ble omtalt i beretningen til Stortinget for 1960. Saken er fortsatt like aktuell og den er drøftet på flere av årets tillitsmannskonferanser. Det er et utbredt ønske blant mannskapene at mulighetene for å gå sivilt kledd under permisjon blir utvidet. Distriktskommando Østlandet har på bakgrunn av drøftelser under tillitsmannskonferansen for skoleavdelinger innen kommandoen, tatt saken opp med de respektive avdelinger innen DKØ. Av 16 forespurte avdelinger er 12 ikke stemt for en utvidelse av mulighetene til å gå sivilt kledd. Avdelingenes betenkeligheter gjelder først og fremst oppbevaringen av de sivile klær. Det er i dag ikke lett å finne plass til slik oppbevaring, dessuten vil det medføre ansvar for avdelingen. Kontrollen med inn- og utpassering vil bli vanskeliggjort, likesom den alminnelige kontroll av permittenter vil bli vanskeligere å gjennomføre jo mer omfattende bruken av sivilt antrekk blir. Det er imidlertid på det rene at den ordning som praktiseres i dag ikke er tilfredsstillende, idet den bare tilgodeser de mannskaper som har muligheter for sivil oppbevaring av klær på eller i nærheten av tjenestestedet. Det har vært drøftet om Forsvarets kantiner kan ta imot tøy til oppbevaring, men noe endelig resultat foreligger ikke. Saken har således foreløpig ikke funnet noen tilfredsstillende løsning. Ombudsmannen er kjent med at de samme spørsmål er drøftet i Sverige under en konferanse om personellproblemer i den svenske marine. Man kom imidlertid også der til at ordningen ikke kunne gjennomføres først og fremst på grunn av manglende oppbevaringsmuligheter for de sivile klær og på grunn av vanskeligheten med kontroll av personellet.

Kostgodtgjørelse under permisjon også for de mannskaper som ikke har forsørgelsesbyrde er et spørsmål som til stadighet blir tatt opp både i ordinære tillitsmannsmøter og under tillitsmannskonferanser. Nemnda har i tidligere beretninger som sin mening uttalt at dette burde gjennomføres uten at myndighetene hittil har funnet noen mulighet for det. Fra mannskapenes side pekes det på at den nåværende ordning er høyst urettferdig, idet de økonomiske forhold i hjemmet kan være vel så vanskelig for de som bor hos sine foreldre som for de som har stiftet familie og som etter ordningen i dag får utbetalt et relativt bra familietillegg. Nemnda vil derfor for sitt vedkommende gjenta anmodningen om at kostpenger under permisjon må bli utbetalt til samtlige vernepliktige mannskaper under langpermisjon.

Mannskapenes ønske og til dels krav om

moderasjon på permisjonsreiser er meget stort. Det gjelder både jernbane, buss, båt og fly. Saken har vært tatt opp og drøftet på de fleste av årets tillitsmannskonferanser. Det er fremkommet sterke og motiverte ønsker om en bedre ordning enn den som praktiseres i dag. Det er etter Nemndas oppfatning rimelig å tro at dette spørsmål får økt aktualitet nå når det er på det rene at dagpengene ikke blir forhøyet, idet mannskapene vil se seg om etter andre former for kompensasjon. Det er fremmet mange forslag om endringer i gjeldende bestemmelser. Mannskapenes ønsker kan imidlertid samles i følgende hovedpunkter:

Tidsrommet for bruk av ukesluttbilletter på jernbanen forlenges, eller moderasjon gis med 50 % på enkeltbillett. Moderasjon på alle statens befordringsmidler. Soldater i uniform på permisjon bør reise gratis på statens befordringsmidler.

Etter de siste forhøvelser av jernbanetakstene er det på det rene at reisepenger til permisjonsreiser utenom de to gratis langpermisjonsreiser, gjør et ganske kraftig innhugg i mannskapenes dagpenger. Det er derfor etter Nemndas oppfatning grunn til å undersøke mulighetene for en bedre moderasjonsordning enn den som gjelder i dag. En utvidelse av tidsrommet for bruk av ukesluttbilletter eller moderasjon på enkeltbilletter, vil såvidt Ombudsmannsnemnda kan se ikke innebære noen økonomiske konsekvenser for NSB, og det burde derfor være mulig å få til en slik ordning.

En del av de saker Ombudsmannen har behandlet innenfor denne gruppe gjelder søknader om jordbrukspermisjoner som er blitt avslått av avdelingene. Alle sakene har vært behandlet overensstemmende med gjeldende regler. For enkeltes vedkommende har det lyktes å få i stand en ordning etter bestemmelsene om velferdspermisjon.

Ombudsmannsnemnda har i forbindelse med sine befaringer i Finnmark vært inne på spørsmålet om en utvidet adgang for personell fra Nord-Norge til jordbrukspermisjon, slik at dette personell kunne delta i f. eks. laksefiske, reindrift, multeplukking som er en betydelig del av næringsgrunnlaget for mange. En av Hærens avdelinger i Nord-Norge har selv vært inne på dette spørsmålet og har tatt det opp med HOK. HOK har ikke kunnet anbefale at jordbrukspermisjon, til tross for de spesielle forhold i Finnmark, innvilges til andre gjøremål enn de som har direkte tilknytning til jordbruket. Permisjon til andre presterende gjøremål må innvilges etter bestemmelsene om velferdspermisjon. Denne avdeling hadde på grunn av sine spesielle oppgaver

ikke adgang til å gi jordbrukspermisjon. Det ble nå gitt begrenset adgang til innvilgelse av jordbrukspermisjon for mannskaper som hadde et absolutt behov for slike permisjoner.

Velferd.

I beretningen for 1961 har Nemnda omtalt spørsmålet om tillitsmenneskes attestasjon på velferdskontoens inntektsbilag. Tillitsmennene følte en viss uvilje mot denne attestasjon fordi de i de færreste tilfelle hadde noen mulighet for å kontrollere riktigheten av bilagene. De var også redde for de økonomiske konsekvenser det kunne få for dem om regnskapet var uriktig. Departementet har nå med tilslutning av Riksrevisjonen gitt nye bestemmelser. Disse går ut på at tillitsmennene ved en datert påtegning skal tilkjennegi at de er kjent med de påløpne utgifter og inntekter. Denne påtegning gjelder ikke som attestasjon. Bestemmelsene innebærer at tillitsmennene ikke kan bli økonomisk ansvarlig for mulige feil i regnskapet.

En del av sakene i denne gruppe refererer seg til forhold tatt opp i forbindelse med Nemndas befaringer og vil bli omtalt nærmere under dette avsnitt.

Ombudsmannen får ellers et godt kjennskap til velferdstjenesten ute ved avdelingene gjennom tillitsmannsutvalgenes møtereferater og velferdsinspektørens rapporter som også blir tilsendt Ombudsmannen. De forhold Ombudsmannen på denne måte får kjennskap til og som det synes å være grunn til å se nærmere på, blir enten tatt opp med FVT eller velferdsinspektørene. Samarbeidet med disse er det beste.

De enkelte saker som er tatt opp med Ombudsmannen direkte er ikke av en slik art at de gir grunn til omtale i beretningen.

Kantiner.

De 4 saker innenfor denne gruppe gjelder spesielle forhold ved de avdelinger sakene gjelder, og gir ikke grunn til nærmere omtale. Alle sakene er løst ved direkte kontakt med Forsvarets kantiner.

I referatene fra tillitsmannsutvalgene er det av og til omtalt spesielle kantinespørsmål. Disse spørsmål tar Ombudsmannen opp direkte med Forsvarets kantiner når det er grunn til det.

Disiplinær- og straffesaker.

I en konkret refsessak var vervet som tillitsmann betraktet som skjerpene omstendighet. Under behandlingen av vedkommendes anke kom Sjefen for Hæren og Generaladvokaten til at det utvilsomt var uriktig å anføre som skjerpene omstendighet at refsede var

tillitsmann. Dette førte til at den ilagte refselse ble nedsatt. De militære myndigheter ønsket imidlertid å få belyst de prinsipielle spørsmål som angår tillitsmenneskes stilling, og sendte derfor saken over til Ombudsmannen til uttalelse.

Bakgrunnen for denne saken var en ordrenektelse. Det var gitt ordre om bokpussvisitasjon på rommene. En enkelt skoleklasse som hadde alle sine bøker og undervisningsmaterieell i klasserommet ville unngå å flytte alt dette opp til forlegningen, og mente derfor at pussvisitasjonen burde legges til klasserommet. Dette, som for elevene fremstilte seg som den eneste praktiske løsning, ble av tillitsmannen lagt fram for nærmeste foresatte, men det ble bare gitt beskjed om at pussvisitasjonen skulle skje som tidligere bestemt. Grunnen til dette var at avdelingen hadde mistanke om at mannskapene ulovlig var i besittelse av utstyr fra kjøkkenet. Dette kunne man bare få konstatert ved visitasjon på forlegningsrommene, men at dette var grunnen til pussvisitasjonen kunne ikke opplyses til tillitsmannen da han tok opp saken med sin foresatte. Samtlige elever i klassen, også tillitsmannen, nektet å etterkomme ordren. Tillitsmannen hadde dog på forhånd advart kameratene mot ordrenektelsen. Tillitsmannens refselse gikk ut på en bot, stor kr. 40,— for ulovlig besittelse av utstyr fra forlegningens kjøkken og for å ha unnlatt å etterkomme ordre, vervet som tillitsmann var anført som skjerpene omstendighet.

Da saken berører viktige sider ved tillitsmannsordningen i Forsvaret, gjengir en nedenfor den uttalelse Nemnda avga i saken:

«Saken er oversendt Ombudsmannen til uttalelse, idet de militære myndigheter har ønsket å få belyst de prinsipielle spørsmål som angår tillitsmannens stilling vis å vis de som har valgt ham og på den annen side befalet.

Ombudsmannen har funnet saken så viktig at den er forelagt Ombudsmannsnemnda og behandlet i Nemndas møter i oktober og desember 1962.

Av dokumentene fremgår at Sjefen for Hæren i angjeldende sak, overensstemmende med Generaladvokatens råd, er kommet til «at det utvilsomt er uriktig å anføre som skjerpene omstendigheter at refsede er tillitsmann». Som følge herav har Sjefen for Hæren nedsatt den ilagte refselse. Sjefen for vedkommende avdeling har imidlertid i sin påtegning gitt uttrykk for at det ville være av særlig interesse å få belyst følgende spørsmål:

1. Bør ikke en tillitsmann valgt av de menige også betraktes som sjefens og befalets tillitsmann vis å vis de menige?
2. Er sjefen forpliktet til å godkjenne en tillitsmann som etter saklig vurdering ikke har hans tillit?
3. Bør det ansees som er skjerpene forhold ved utmåling av refselse at refsede er tillitsmann, generelt eller når forseelsen skjer

i forbindelse med vedkommendes funksjon som tillitsmann?

Generalinspektøren har i sitt svar til avdelingen gitt uttrykk for sitt syn på ovennevnte tre spørsmål og har i denne forbindelse sitert enkelte avsnitt i brosjyren «Tillitsmannsordningen i Forsvaret». Generalinspektøren konkluderer med å være enig med sjefen for avdelingen i at det i det foreliggende tilfelle må være riktig å anføre vervet som tillitsmann som skjerpene moment.

I innledningen til bestemmelsene om tillitsmannsutvalg understrekes sjefens ansvar. Men det er også tatt med en bestemmelse om tillitsmennes ansvar. Den finnes i fjerde ledd og lyder:

«Tillitsmennene skal i likhet med sjefen gjøre sitt beste for å vedlikeholde et godt samarbeid innen avdelingen.»

Til nærmere belysning av tillitsmennes ansvar er det i nevnte brosjyre tatt inn bl. a. følgende kommentarer:

«Selv om ansvaret for utvalgenes virksomhet i hovedsak er lagt på sjefen, er ikke tillitsmennene ansvarsfri. Det er derfor i fjerde ledd tatt inn en bestemmelse om at tillitsmennene skal gjøre sitt beste for å vedlikeholde et godt samarbeid innen avdelingen. En forutsetning for at dette skal lykkes er at troppens tillitsmann til enhver tid har god kontakt med mannskapene i sin tropp og god kontakt med de øvrige tillitsmenn i kompaniet (eller tilsvarende enhet). Tillitsmennene skal til enhver tid være a jour med de spørsmål mannskapene er opptatt av og deres viktigste bidrag til å vedlikeholde et godt samarbeid innen avdelingen er å bringe fram til avklaring de spørsmål som det vil være heldig og riktig å bringe klarhet i. Det er også viktig at tillitsmennene, etter at en sak har vært lagt fram for sjefen eller behandlet i utvalgsmøte, gir mannskapene den orientering de selv har fått. At tillitsmennene her kan støtte seg til et greit oppsatt referat er av stor betydning.»

Som det vil fremgå av ovenstående har tillitsmennene ansvar for at tillitsmannsordningen fungerer som et effektivt to-veis kontaktorgan mellom mannskaper og sjef. Den ene informasjonsvei, fra mannskapene til sjefen må en kunne forlange at tillitsmennene skal klare, og helst klare godt. Den annen informasjonsvei, fra sjef til mannskaper er ikke så lett. Skal det lykkes er det ikke nok at sjefen gir fyldestgjørende informasjon i møtet, men referatet må være like fullstendig. Uten et slikt referat kan videre informasjon bli både mangelfull og misvisende. Noe ansvar utover dette som her er nevnt, kan i og for seg ikke pålegges tillitsmennene.

Ombudsmannsnemnda oppfatter de spørsmål som er stillet slik at en mener å kunne kreve mer av en tillitsmann når det gjelder uklarerlig opptreden i en hver situasjon enn av de øvrige mannskaper. Med et slikt syn som bakgrunn blir en naturlig nok mer skuffet når en tillitsmann gjør seg skyldig i et refsbart forhold, og det ligger nær å mene at vedkommende bør refses strengere. Nemnda kan godt forstå et slikt syn og det er mulig at målsetningen må være en gang å komme dit at vervet som tillitsmann er en heder som er forbeholdt de beste i en hver henseende. Men dette syn vil bl. a. få betydning for valg av tillitsmenn etter den ordning som praktiseres i dag. Ved forgåelser av disiplinær art må nok tillitsmen-

nene, etter Ombudsmannsnemndas oppfatning fremdeles behandles på like linje med andre mannskaper. Unntak fra denne regel er bare de tilfelle hvor tillitsmannen, i forbindelse med et refsbart forhold, har misbrukt sitt verv som tillitsmann.

Dette syn stemmer helt med det Norsk Arbeidsgiverforening og Landsorganisasjonen i Norge er kommet frem til i den «Hovedavtale» som er opprettet og som ble revidert senest i 1962. Dette syn har forøvrig både Generaladvokaten og Sjefen for Hæren sluttet seg til.

Det er ovenfor gjort unntak for de tilfelle, hvor tillitsmannen i forbindelse med et refsbart forhold, har misbrukt sitt verv som tillitsmann. Kan det sies å ha vært tilfelle i den foreliggende sak?

Under sin behandling av ankesaker har Generalinspektøren i sin uttalelse uttalt at tillitsmannen ved denne anledning ikke har handlet i samsvar med gjeldende retningslinjer for behandling av saker i tillitsmannsutvalget og at tillitsmannens behandling av saken har ført til en kollektiv ordrenektelse.

Grunnlaget for denne vurdering, som Ombudsmannsnemnda ikke kan være enig i, synes å være den omstendighet at tillitsmannen ikke har bedt om ekstraordinært møte i tillitsmannsutvalget. Forutsetningen for et slikt møte måtte være at det skulle diskuteres et problem som hadde interesse for hele avdelingen. Det synes ikke å ha vært tilfelle i denne sak. Det var bare 3. tropp som hadde det meste av sitt skolemateriell på tegnesalen, og det var dette som var årsaken til at troppen mente det måtte være fornuftigst å ta pussvisitasjonen der. At dette skulle behøve å få noen innvirkning på hele skolens puss er ikke lett å forstå og har i alle fall ikke vært forstått av mannskapene i 3. tropp. Når derfor troppen har anmodet tillitsmannen om å ta saken opp med troppens foresatte, har det vært en helt naturlig fremgangsmåte i overensstemmelse med vanlig praksis ved behandling av de enkelte problemer som plutselig oppstår og som det må finnes en øyeblikkelig løsning på. Ombudsmannsnemnda kan således ikke se at tillitsmannen i den foreliggende sak har misbrukt sitt verv som tillitsmann. Han har for å bruke «Hovedavtalens» ord, «ikke tilskyndet eller medvirket til ulovlig konflikt». Han har tvert imot advart mot dette.

Et spørsmål som derimot kan være mer tvilsomt er om tillitsmannen kan bebreides at han, etter å ha gjort det han kunne for å avverge ordrenektelse, har stillet seg solidarisk med de mannskaper han representerer. Skolesjefen sier om dette i sitt skriv at tillitsmannen ikke har benyttet seg av sin autoritet som tillitsmann og dermed ikke gjort sitt beste for å vedlikeholde et godt samarbeid innen avdelingen.

Ombudsmannsnemnda så gjerne at tillitsmennes autoritet gjennomgående var større enn den, etter Nemndas oppfatning, ennå synes å være. Nemnda er også av den oppfatning at avdelingene må ta sikte på systematisk å underbygge tillitsmennes autoritet. En tillitsmanns autoritet er bl. a. avhengig av de arbeidsvilkår tillitsmannsutvalget har, resultatene av utvalgets arbeid og den tillit som vises tillitsmennene fra avdelingens side. Det er neppe noen avdeling som hittil har lagt slik vekt på tillitsmannsordningen og dens betydning og dermed medvirket til å gi tillits-

mennene en slik posisjon at den opptreden som det forlanges av tillitsmannen i nærværende sak vil være naturlig. Ombudsmannsnemnda finner således ikke å kunne bebreide tillitsmannen at han ikke fikk stoppet ordrenektelsen. Noe annerledes kan det stille seg med hensyn til det faktum at han selv var med på ordrenektelsen. Som tillitsmann burde han vel enten ha utført ordren selv om de andre nektet, eller — om han ønsket å stille seg solidarisk — umiddelbart meddelt at han nedla sitt verv som tillitsmann. Ombudsmannsnemnda tror imidlertid ikke at man med de kvalifikasjoner og forutsetninger tillitsmennene i dag har for å utøve sitt verv kan forlange at de skal opptre slik i en gitt situasjon.

Sjefen for avdelingen har i sin påtegning bl. a. reist spørsmålet om en sjef er forpliktet til å godkjenne en tillitsmann som etter saklig vurdering ikke har hans tillit. I følge gjeldende bestemmelser skal mannskapene selv og alene velge sine tillitsmenn. Det er således helt på det rene at avdelingens sjef ikke har noen som helst innflytelse på selve valget. Det kan imidlertid tenkes situasjoner hvor en tillitsmann ikke har den fornødne tillit hos sjefen. Har sjefen i et slikt tilfelle en saklig begrunnelse for sin mistillit, må han kunne gjøre dette kjent for vedkommende tillitsmann og den tropp vedkommende tillitsmann representerer. I samme forbindelse må sjefen — med den begrunnelse å sikre et godt samarbeid — kunne anmode mannskapene om å velge en ny tillitsmann. Det er i gjeldende bestemmelser åpnet adgang for mannskapene til å velge nye tillitsmenn selv om den fungerendes funksjonstid ikke er ute. Ombudsmannsnemnda skulle anta at en i de fleste slike tilfelle vil finne at mannskapene forstår en saklig begrunnet mistillit og etterkommer en slik henstilling fra sjefen.

Ombudsmannsnemnda vil til slutt peke på at tillitsmannsordningen ville bli langt mer effektiv, og dermed et enda bedre samarbeidsorgan om tillitsmennene fikk en viss opplæring samt bedre informasjon, ikke minst om den enkelte sak.

For å løse dette spørsmål kreves ikke bare en viss systematisk opplæring av tillitsmenn, men det krever også at sjefer både i lokale og sentrale utvalg forstår og er villig til å ofre informasjonsproblemet langt større oppmerksomhet.

« Dette er en oppgave Ombudsmannsnemnda har ofret stor oppmerksomhet og fortsatt vil arbeide med.»

Spørsmålet om hva slags lesestoff de militære arrestanter skal få blir fra tid til annen bragt på bane. Dette ble bl. a. behandlet i Ombudsmannsnemndas beretning for 1957, hvor det ble redegjort for Hærens overkommandos syn på dette spørsmål, som var kommet til uttrykk i et rundskriv i mai måned samme år. HOK uttalte at sjefen ikke kunne velge lesestoff til arrestantene etter fritt skjønn. Arrestantene hadde rett til selv å velge sitt lesestoff, men sjefen kunne nekte dem lesestoff av anstøtelig art.

Hva som skal kalles lesestoff av anstøtelig art har selvsagt også vært gjenstand for diskusjon. Nemnda har hevdet som sin oppfatning

at arrestantene under alle omstendigheter måtte kunne velge fritt av bøker i leirens bibliotek.

Ved enkelte avdelinger har man praktisert den ordning at arrestantene i den daglige tjenestetid bare får lov til å lese stoff av belærende art, så som sivilundervisningsbrev og reglementer. Etter Ombudsmannens oppfatning er det i disiplinærreglementets bestemmelse om lesestoff neppe hjemmel for en slik praksis. I disiplinærreglementets pkt. 81 heter det:

«Det bør såvidt mulig gis arrestantene anledning til passende lesning. Han kan selv skaffe seg bøker, tidsskrifter og aviser hvis innholdet ikke er av anstøtelig beskaffenhet.»

I disiplinærreglementets pkt. 78 er det bestemt at vedkommende befalingsmann kan pålegge arrestantene å utføre militære tjenesteplikter. Denne bestemmelse hjemler formentlig en adgang til å pålegge arrestantene å lese reglementer og undervisningsbrev i samme utstrekning som hans avdeling har slik tjeneste, men heller ikke lenger. Samme bestemmelses 3dje ledd kan imidlertid gi grunn til tvil, idet det her er spesielt bestemt at skoleundervisning er tjenesteplikt for elever av militære skoler. På den annen side er disiplinærreglementets bestemmelser gitt lenge før sivilundervisningen ble gjennomført.

Avdelingssjefenes regulering av arrestantenes lesing i den daglige tjenestetid må sees på som et forsøk på å gjøre oppholdet i arresten så lite tillokkende som mulig. Nemnda kan forstå en slik fremgangsmåte, men dette må ikke drives lenger enn det disiplinærreglementet hjemler adgang til. Det synes som om det kan være grunn til å gjøre bestemmelsene om arrestanters adgang til lesning klarere.

Mange av de henvendelser Ombudsmannen får om disiplinærsaker gjelder forespørsler om saksbehandlingen har vært riktig, eller klager over at refselsen er for streng. Ombudsmannen har undersøkt slike saker nøye, men har ikke funnet noe vesentlig å bemerke. Ingen av disse saker er av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen.

Forholdet mellom befal og menige.

I tillegg til de nye 6 saker i denne gruppe er det behandlet 4 saker fra 1961. Alle sakene gjelder klager over kompani- og troppsbefalets opptreden. Noen av sakene er reist av en enkelt soldat, mens andre er tatt opp av grupper av soldater. Klagene gjelder befalingsmannens bruk av «sterke» uttrykk, utskjelling av soldatene, trusler om straffeeksersis og nedverdiggende behandling av mannskapene. På foranledning av Ombudsmannen har alle sakene vært grundig undersøkt av overordnet myn-

dighet. I 5 av sakene har undersøkelsene resultert i forføyninger mot vedkommende befalingsmann, i 4 tilfelle som en tilrettevisning eller påbud om ikke å opptre på liknende måte i fremtiden, i ett tilfelle som en streng irettesettelse.

I en del av de tilfelle hvor mannskapene klager over befalets opptreden har nok mannskapene selv delvis skylden ved sin egen opptreden. Det hender nok at mannskapene opptre slik at befalet reagerer på en måte som de neppe ville ha gjort om mannskapene hadde opptrådt korrekt. Dette kan ikke unnskyldes befalets opptreden, men kan vel være en forklaring på at de forgår seg. En skal imidlertid være oppmerksom på at det nettopp på dette felt er lett å krenke de almenmenneskelige rettigheter.

I en av de forannevnte saker hadde en troppssjef pålagt en soldat å løpe 4 ganger rundt kasernen. Dette ble av soldaten betraktet som straffeeksesis, og han klaget over dette til Ombudsmannen. Årsaken til denne ordre var at soldaten i forbindelse med spredning og oppstilling av den troppen han selv tilhørte, hadde gått gjennom en annen oppstilt tropp. Dermed forstyrret han avdelingen og viste en slik mangel på respekt for militær tukt og orden og for sine foresatte at troppssjefen mente seg berettiget til å beordre soldaten til å løpe 4 ganger rundt kasernen. Klagen til Ombudsmannen ble senere trukket tilbake, da soldaten og troppssjefen hadde gjort opp saken seg i mellom.

Ombudsmannen fant imidlertid grunn til å ta det prinsipielle spørsmål om straffeeksesis opp med vedkommende avdelings sjef. I sin henvendelse definerte Ombudsmannen straffeeksesis som pålagt tjeneste som ikke synes å ha noen fornuftig hensikt og som ikke er et ledd i den utdanning man i øyeblikket holder på med og som tydelig pålegges fordi vedkommende har gjort noe befalingsmannen mener er galt. Etter avdelingssjefens oppfatning var denne definisjon for upresis. Etter hans oppfatning kunne ikke ekstratjeneste karakteriseres som straffeeksesis med mindre den medførte en urimelig fysisk eller psykisk påkjenning, eller var nedverdiggende. At kravet om at ekstratjeneste for å være lovlig alltid skulle være et ledd i den utdanning man i øyeblikket holdt på med, fant avdelingssjefen for rigørøst. I sin uttalelse til Ombudsmannen uttalte han bl. a.:

«Militærutdannelsen består ikke bare i å bibringe soldatene faglige kunnskaper og øvelse for at han skal kunne fylle en plass i den militære organisasjon. Like viktig er det å gi soldatene en mental skoling slik at han både forstår og aksepterer det militære autoritative system. M.a.o man søker å oppnå den

høyest mulig disiplinære standard. Under all tjeneste — mer eller mindre — må man ha dette for øye. Man kan således si at hvilken som helst ekstra tjeneste som pålegges har tilknytning til den utdanning man i øyeblikket holder på med — nemlig den disiplinære side av utdannelsen. Jeg ser da bort fra de meget få tilfeller som har en sadistisk bakgrunn.

Ekstratjeneste pålagt i den hensikt å opprettholde eller å bedre disiplin må ansees å være fornuftig. Forutsetningen er imidlertid at tjenesten også er hensiktsmessig og fornuftig. Jeg har nå en følelse av at underordnede i stadig økende grad anser en tilrettevisning — og spesielt når den er kombinert med pålegg om utførelse av en fysisk handling — som nedverdiggende.

Det står vel heller ikke til å nekte at den disiplinære standard både ved våre stående avdelinger og våre repetisjonsavdelinger er under det man med rimelighet kan forlange. Hovedårsaken til dette er etter mitt skjønn at befalet ikke setter nok inn på å kontrollere at ordrer og bestemmelser blir fulgt og å tvinge disse igjennom, samt det disiplinære forfall i hjem, skole og på arbeidsplassene. Befalet er under straffeansvar forpliktet til om nødvendig med alle lovlige midler å tvinge ordrer og bestemmelser gjennomført. Dette innebærer en nøyaktig og kontinuerlig kontroll og påtale fra befalets side. Det siste middel man griper til er refselse eller straff, og noen mener at dette er tilstrekkelig. Utviklingen har likevel medført at det underordnede befalet overser altfor mange mindre uregelmessigheter på grunn av at de ikke vil ha hva de kaller for «bråk» med disiplinærsaker. Den vesentlige del av disse uregelmessigheter blir f. eks. i den engelske armé påtalt og rettet på ved øyeblikkelig nokså streng muntlig irettesettelse og ved ekstra tjeneste. Hos oss benytter man disse midler i stadig mindre utstrekning fordi befalet ikke vil risikere å bli tiltalt for å bruke utilbærlig sprog eller straffeeksesis.»

Han fortsatte etter å ha gitt noen eksempler fra sin tjeneste i England:

«Som jeg bl. a. har pekt på ovenfor så består militær skoling bl. a. i disiplinære tjeneste som tar sikte på å lære å innordne seg, adlyde og å ville gjøre sitt beste. Selvfølgelig forsøker man å benytte den positive vei først. Men ofte fører ikke dette frem når man har med individer som lider av tilpasningsvansker, lett sårbart ego, retthaveri, negativ innstilling til Forsvaret eller vrangvilje, og da er det de negative midler som man må gripe til. Innskrenkes bruken av ekstratjeneste, må nødvendigvis bruken av refselse (og straff) øke. Dette vil medføre at respekten for refselse går ytterligere ned og at refselsesmidlene heller ikke strekker til, samt det store merarbeid med disiplinærsaker som vil falle på avdelings-sjefene.

Jeg er fullt klar over at individets rettigheter ikke må krenkes og at den enkelte ikke skal lide psykisk eller fysisk overlast. Det man etter min mening må vokte seg for er at man for å sikre dette 100 %, gir retningslinjer slik at befalet ikke unndrar seg sin plikt til med alle lovlige midler å gjennomføre ordrer og bestemmelser. Det vil føre til en disiplinær standard i våre avdelinger som ikke vil være tilfredsstill-

lende. Den er allerede i dag dårlig nok.

Som avslutning vil jeg gjenta hva jeg mener bør være definisjon på straffeeksersis — og gjenstand for påtale —:

«Ekstratjeneste som medfører urimelig psykisk eller fysisk påkjenning, eller som er direkte nedverdiggende eller som er ilagt i sadistisk sinnelag er straffeeksersis.»

Disiplin og disiplinskapende tjeneste er spørsmål av vital betydning for Forsvaret. Grensen mellom disiplinskapende tjeneste og straffeeksersis er imidlertid ikke lett å trekke. Det er naturlig at de disiplinære forhold i Forsvaret, som nødvendigvis må være annerledes enn det mannskapene er vant til fra det sivile liv, opptar dem meget. Nettopp fordi forholdene er så forskjellig fra det mannskapene kjenner til fra tidligere, er det klart at det på dette felt er nødvendig med opplysninger både om hvordan disiplinen må være, hvorfor den må være slik og på hvilken måte man skal skape denne disiplin. Nemnda har i tidligere beretninger gitt uttrykk for at mannskapene ikke har noe å innvende mot streng disiplin bare den utøves rettfærdig. Det synes imidlertid som om mannskapene mangler nødvendig orientering om denne del av militærtjenesten. Ombudsmannen har derfor, med tilslutning av Nemnda, tatt skritt til å få disse spørsmål drøftet på enkelte tillitsmannskonferanser i år. Dette ble bl. a. gjort på DKØs konferanse på Hvalsmoen for DKens skoleavdelinger. Det ble gitt en innledning om Forsvarets behov for disiplin. Under den etterfølgende diskusjon kom det frem mange interessante synspunkter både fra befal og menige. Det samme var tilfelle på DKens konferanse i Fredrikstad (FAØ I) for øvingsavdelingene. Det var betegnende at tillitsmennene ved begge konferanser la vesentlig vekt på informasjon til mannskapene. Mannskapene stilte seg, særlig i begynnelsen av tjenesten, mange ganger spørsmål om hvorfor så mye sluttet orden, hvorfor tellekanter, hvorfor skapordning og oppstillinger. De måtte i tjenesten foreta seg så mye som de ikke var motivert for og heller ikke forsto nødvendigheten av. Skulle dette kunne gå uten friksjoner var det nødvendig med opplysninger til mannskapene og da først og fremst i rekruttperioden.

Tillitsmannsutvalg.

Det er holdt følgende distriktsvise tillitsmannskonferanser i år:

Luftkommando Nord-Norge

Luftkommando Trøndelag

Luftkommando Vestlandet

Luftkommando Østlandet

Distriktskommando Nord-Norge

Distriktskommando Østlandet

(3 konferanser)

Distriktskommando Sørlandet

(sammen med SKS)

Sjøforsvarskommando Sørlandet

(sammen med DKS).

Distriktskommandoene Trøndelag og Vestlandet har ikke holdt konferanser.

Sjøforsvarskommando Nord-Norge — Trøndelag — Vestlandet og Østlandet har heller ikke holdt konferanser.

De bestemmelser som i 1960 ble gitt om disse konferanser er senere ikke endret. Hensikten med disse konferansene var gjennomorienteringer om forskjellige emner å gi tillitsmennene nødvendige kunnskaper og interesse for sin gjerning, gi dem inspirasjon til fortsatt innsats i sine respektive utvalg og gjennom samvær med andre tillitsmenn gi dem kunnskaper om hvordan denne virksomhet ble drevet ved andre avdelinger. Konferansene har imidlertid etter hvert hatt en tendens til å legge større vekt på de konkrete saker som er innmeldt fra stasjonene. Denne utvikling må skyldes et behov for å få diskutert konkrete saker i et større forum enn det sentrale tillitsmannsutvalg, og Ombudsmannen finner dette naturlig. En slik utvikling forutsetter imidlertid at vedkommende kommando tar opp til behandling tjenestevei de problemer som drøftes. DKØ har vært særlig flinke til dette, og en lang rekke saker er nå under bearbeidelse. Etter hvert som man vinner erfaringer på dette felt, vil det bli lettere å finne den riktige balanse mellom orienteringer og behandling av konkrete saker.

DKØ som har tillagt disse konferanser stor betydning, har i år avholdt tre konferanser fordelt på skoleavdelinger, øvingsavdelinger og stående avdelinger. Dette er gjort for at de forskjellige kategorier avdelinger skal få drøftet sine spesielle problemer, og dette har vært vellykket. Det fører til en økt belastning for sjefene ved kombinerte skole- og øvingsavdelinger, men dette må kunne løses ved at sjefene for de respektive avdelinger møter.

Det er fra tillitsmennenes side flere ganger gitt uttrykk for et ønske om at de under konferansen måtte få anledning til å møtes alene, eventuelt sammen med Ombudsmannen, for å snakke om de problemer som skulle drøftes på konferansen. Et slikt forberedende møte ville sikkert gjøre det lettere for tillitsmennene å ta del i diskusjonen senere under konferansen, og dette bør bli forsøkt.

Innen Heimevernet er det også nå i en viss utstrekning gjennomført konferanser på distriktsplan med distriktets ledelse og HV-mannskapenes tillitsmenn som deltakere. Behovet for et nærmere samarbeid mellom ledelse og tillitsmenn er kommet til syne ved de mange og positive spørsmål tillitsmennene har

hatt å stille på disse konferanser. Det har også vist seg at tillitsmennene er usikre når det gjelder de praktiske arbeidsområder innenfor tillitsmannsordningen og hvilke saker de kan ta seg av. Det synes å være en alminnelig oppfatning at de avholdte konferanser har vært av stor betydning både for distriktets ledelse og tillitsmennene, og at dette nye innslag i virksomheten vil få stor verdi.

Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen ble inngående drøftet på årets ungdomskonferanse. Det ble her pekt på nødvendigheten av å gi tillitsmennene en form for utdanning. Det ble antydnet en ordning med week-endkurs for tillitsmenn. Dette spørsmål har også vært drøftet på mange av tillitsmannskonferansene. Ombudsmannen har tidligere fremkastet tanken om kurs i organisasjonsarbeid, møteteknikk etc. bygget på studiesirkler, en tanke som har vunnet alminnelig tilslutning. Nemnda har tatt dette spørsmål opp med Siviloppføringsrådet. Rådet hadde allerede dette spørsmål under overveielse på grunnlag av en henvendelse fra Forsvarsdepartementet etter Statsrådets konferanse med ungdomsorganisasjonene. Rådets opplegg hadde en noe videre ramme, idet kurset tok sikte på utdanning av ungdoms- og idrettsledere. Rådets forslag til program var basert på en ukens internatkurs for Hærens og Luftforsvarets vedkommende. Nemnda regner imidlertid med at et slikt kurs vil bli vanskelig å få innpasset i den ordinære tjeneste. Det samme vil formentlig til en viss grad gjelde kortvarige week-endkurs. Disse kurstyper vil også medføre omkostninger til reise, opphold etc. Etter Nemndas oppfatning vil utdanning av tillitsmenn og forsåvidt ungdoms- og idrettsledere, bli enklere og billigere å gjennomføre om det ble utarbeidet materiell til studieringer i disse emner. Disse studieringer burde være åpne for tillitsmenn og andre interesserte og ledes av kvalifisert personell ved den enkelte avdeling. Kursene burde kunne gå inn som en del av sivilundervisningen og drives både i tjenestetiden og fritiden med godtgjøring til lederne etter de vanlige satser i sivilundervisningen.

Ved å kvalifisere tillitsmennene for sin virksomhet ville effektiviteten i utvalgenes arbeid bli bedre enn tilfelle er i dag.

Samarbeidet mellom sjefer og mannskaperne tillitsmenn i utvalgene går stort sett tilfredsstillende. En nødvendig forutsetning for dette samarbeid er imidlertid at sjefen i utvalgene drøfter alle spørsmål som direkte angår mannskapene. Ved en stående avdeling på Østlandet ble dette ikke gjort i et tilfelle som angikk avdelingens kinodrift, og dette førte til en meget kjedelig konflikt som ble viet nokså stor oppmerksomhet i pressen. Tillitsmennene fikk ikke anledning til å gi uttrykk

for sin oppfatning og resultatet ble en meget effektiv kinostreik. Det syntes å være vanskelig å få ordnet opp i saken, og Ombudsmannens assistanse ble påkalt. Ombudsmannen hadde møte både med tillitsmennene og avdelingens sjef, og det lyktes å finne frem til en løsning slik at streiken kunne avblåses.

Når konflikter av denne art oppstår vil prestisjemessige hensyn ofte gjøre det vanskelig å finne en løsning. Erfaringene viser at i slike tilfelle vil Ombudsmannen kunne være til hjelp.

I bestemmelsene om tillitsmannsutvalg er det bestemt at de mest alminnelige reglementer som tillitsmennene kan ha bruk for i sin virksomhet skal samles i et omslag og være tilgjengelige for tillitsmennene. Ombudsmannen har til stadighet på tillitsmannskonferanser og ellers minnet om disse bestemmelser. Det er imidlertid fortsatt mange avdelinger som ikke har skaffet til veie disse reglementssamlinger, og det synes å være nødvendig at høyere myndigheter, f. eks. overkommandoene, sørger for at bestemmelsene om dette blir etterkommet av de enkelte avdelinger.

Den statistikk som Ombudsmannen hvert år utarbeider om tillitsmannsutvalgenes virksomhet på grunnlag av de innkomne møtereferater fra utvalgene er i år noe utvidet, idet en har forsøkt å få med opplysninger om de lokale tillitsmannsutvalgs virksomhet. Da disse utvalg ikke sender møtereferater til Ombudsmannen, bygger disse opplysninger på meldinger gitt av det sentrale utvalgs formann, men disse meldinger er neppe så fullstendige at de gir noe helt korrekt bilde av de lokale utvalgs virksomhet.

Ombudsmannen har også av de innsendte referater forsøkt å finne ut i hvilken utstrekning formannen tar opp saker i utvalget eller gir orienteringer om aktuelle forhold. Referatene er imidlertid ofte slik formulert at det ikke er lett å avgjøre om en sak er reist av formannen eller tillitsmennene. De tall som senere refereres må derfor sees på med et visst forbehold.

Antall sentrale utvalg har forandret seg vesentlig for Sjøforsvarets vedkommende dette år. Dette har sin årsak i færre utrustede fartøyer, omorganiseringer i forbindelse med opprettelse av Sjøforsvarsavsnitt, overføring av inspeksjoner til Bergen, samt opprettelse av større eller sammenslåing av flere lokale utvalg til et sentralt.

De to andre forsvarsgrener har det samme antall sentrale utvalg som i fjor.

Hæren	39 avd.utvalg med	287 møter
Sjøforsvaret	29 —»—	222 »
Luftforsvaret	26 —»—	261 »
Totalt	94 avd.utvalg med	770 møter

som gir 8 møter i gjennomsnitt pr. utvalg.

Forsvarsgrenenes rekruttskoler og en del av Sjøforsvarets fartøyer bidrar, p.g.a. den periodevise bemanning, i noen grad til å senke den gjennomsnittlige møtefrekvens. For helårlig fullt bemannede avdelinger ligger gjennomsnittstallet noe høyere.

Mens gjennomsnittstallet for Luftforsvaret går opp i 10, ligger de to andre forsvarsgrenene, h.h.v. Hæren og Sjøforsvaret på 7 og 7,6.

Utvalgene har behandlet 5 226 saker, fordelt på forsvarsgrenene slik:

Hæren	2 497
Sjøforsvaret	991
Luftforsvaret	1 738

Antall behandlede saker i de sentrale utvalg er sunket med 203. Hæren og Luftforsvaret har hatt stigning med h.h.v. 66 og 76 saker, mens Sjøforsvaret har en reduksjon på 348 saker. Av det samlede saksantall synes ca. 850 saker å være orienteringer gitt av formannen om forskjellige forhold. De fleste orienteringer gjelder tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, velferd og tjenesteforhold.

Av de behandlede saker er ca. $\frac{1}{3}$ å anse som som uløste. For de øvrige sakers vedkommende må dog den reservasjon tas at det finnes en del tilfelle der tillitsmennenes ønsker ikke fullt ut og på alle punkter er imøtekommet. Det kan være tale om midlertidig løsning, forbedring, fordelaktig endring og nyordning som er akseptert av tillitsmennene.

Hovedtyngden av saksmengden fordeler seg stort sett som i tidligere år på gruppene kommandert tjeneste, uniformer, underbringelse, kosthold, permisjoner, velferd, kommunikasjoner, syke- og sosialsaker samt tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Fordelingen på de nevnte saker ser slik ut:

1. Beordring, overføring, forflytning, tilbakeføring i grad, tjenesteplikt, dimitering	139
2. Kommandert tjeneste	341
3. Disiplinær- og straffesaker, forholdet mellom befal og menige	97
4. Uniformer, personlig utstyr. Erstatning for tapt materiell	481
5. Underbringelse (brakker, vaktstuer, arrester)	580
6. Kosthold og hygiene	716
7. Permisjoner	379
8. Kantinesaker	67
9. Velferdssektoren	1 192
10. Idrettssektoren	205
11. Kommunikasjonssektoren	222
12. Lønn, tillegg og godtgjøringer	56
13. Sosial- og sykesaker	106
14. Forsvarets skoler (opptak, utdanning, etablissement)	30

15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	54
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	586

Gruppen personlig utstyr m. v. viser økning med 31 saker. Det er åpenbart at de stadig tilbakevendende spørsmål om ny vinterkappe, skjorte- og strømpebytte, skokrem og barberblader har bidratt til å holde saksantallet så høyt i denne gruppe.

Når det gjelder kosthold og hygiene er det behandlet 716 saker. De fleste dreier seg om installasjoner av maskiner og redskaper, melkekvanter, kjøtt- og fiskeforsyningen, knapphet på middagsmat om søndagene, knapphet på frukt og pålegg samt under tiden tørt brød.

Kantinespørsmålet er behandlet 67 ganger, dette er 13 mer enn i fjor. Stort sett går de samme spørsmål igjen så som åpningstider, varekvalitet og priser. Spørsmål i forbindelse med TV, bl. a. plassering av apparatet innkjøp av antenne, sendetider etc., er nye av året.

Idrettssektoren viser 205 saker, 41 saker færre enn i fjor. Sakene konsentrerer seg fortrinnsvis om lokaler, baner, løyper og idrettsmateriell.

Sosiale- og sykesaker omfatter lån til utdanning, arbeidsformidling, forsikring, dødsfall, trygd, erstatning, tannpleie, hygiene, sykestuer.

Repetisjonsavdelingene har i år hatt 19 utvalg som har avholdt 25 møter med et samlet saksantall på 218. De største saksgrupper er følgende:

Beordringer m. v.	8
Uniformer, personlig utstyr	25
Underbringelse	18
Kosthold m. v.	24
Permisjoner m. v.	9
Velferd	21
Idrett	1
Kommunikasjoner	22
Sosial- og sykesaker	15
Tillitsmanns- og ombudsmannssaker	5

Det er Ombudsmannens erfaring at det for tillitsmennene ved disse avdelinger faller naturlig å løse mange av de spørsmål som oppstår ved direkte kontakt med sin sjef.

I fjorårets beretning ble særlig nevnt den ordning som Sjøforsvaret og Luftforsvaret hadde gjennomført m. h. t. gransking av møteferatene og det praktiske utslag det kunne gi ved å ta opp uløste saker og dermed bidra til en hurtig løsning via overkommandoene. Videre ble det påpekt hvilken stimulans det lå i dette for utvalgene.

Innledningsvis er de lokale utvalgs virksomhet nevnt.

På grunnlag av de innkomne rapporter har Ombudsmannen forsøkt å finne frem til saksantallet, tallet på utvalg og antall møter. Tallene er som nevnt ikke nøyaktige. Når det gjelder antall saker må man være oppmerksom på at mange saker tas opp og løses ved

Hæren	79 utvalg	566 møter	2 234 saker
Sjøforsvaret	17 utvalg	126 »	308 »
Luftforsvaret	41 utvalg	356 »	996 »
Sum	137 utvalg	1 048 møter	3 538 saker

Virkomheten i de lokale utvalg må kunne betegnes som god, selv om møtefrekvensen burde heves en del. Løsningsprosenten er større enn i de sentrale utvalg. Dette skyldes nok for en del at vanskeligere saker går til de sentrale utvalg.

Møtehyppigheten er ved mange avdelinger ikke helt tilfredsstillende etter Ombudsmannens oppfatning. Ved vurderingen av dette spørsmål må man imidlertid være klar over at mange saker løses utenom møtene ved henvendelse fra tillitsmennene direkte til sjefen, uten at disse saker kommer til uttrykk i møtereferatene. Ombudsmannen har nå tatt opp med utvalgene spørsmålet om å få en omtale av de saker som løses underveis i referatet fra neste møte.

Det fremgår ofte av referatene at formannen ikke med en gang kan ta standpunkt til de spørsmål som reises i et møte, men lover å ta en avgjørelse senere. Det er ikke alltid at slike saker blir omtalt i referatet fra neste møte, slik at det ikke er mulig å avgjøre om saken har fått en tilfredsstillende løsning. Ombudsmannen har nå anmodet om at slike saker må bli referert i neste møte.

Det er Ombudsmannens oppfatning at virksomheten i tillitsmannsutvalgene viser fremgang selv om virksomheten selvsagt kan bli enda bedre. Det gis fra tillitsmennenes side svært ofte uttrykk for at tillitsmannsordningen betyr noe vesentlig i den daglige virksomhet, og denne oppfatning deles også av svært mange avdelingssjefer.

Fremdeles er det mange tillitsmenn som føler seg usikre både når det gjelder de spørsmål de kan ta opp, måten spørsmålene skal tas opp på og i det hele hvordan de skal opptre i sitt arbeid som tillitsmenn. Det er tydelig behov for opplæring av tillitsmenn som nevnt tidligere, og det ville bety mye for effektiviteten om man kunne komme i gang med slik opplæring snarest mulig.

Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen var gjenstand for bred debatt på den siste ungdomskonferanse. Av de arbeidsgrupper som hadde bl. a. dette spørsmål til bearbeidelse, uttalte den ene at Forsvaret har gitt

henvendelse fra tillitsmennene direkte, til f. eks. kompanisjefen, uten at dette kommer med i utvalgenes møtereferater. Følgende tall er Ombudsmannen kommet frem til etter de opplysninger som foreligger:

plass for visse demokratiske prinsipper, og oppgaven i dag må være å realisere og utbygge de demokratiske institusjoner som f. eks. ombudsmanns- og tillitsmannsordningen. Den andre gruppen var av den oppfatning at ordningen i dag var god, men at det var viktig å sørge for at de retningslinjer som i dag gjelder blir fullt realisert. Under den etterfølgende debatt ble det klart gitt uttrykk for at tillitsmennene trenger opplæring for å kunne løse sine oppgaver fullt ut tilfredsstillende.

Mannskapenes økonomiske forhold.

Den alminnelige oppfatning blant de menige mannskaper er at innkommanderingstillegget er for lavt og at dette burde vært forhøyet i takt med prisstigningen. Dette spørsmål er av tillitsmennene tatt opp på samtlige tillitsmannskonferanser i år, og er også blitt reist i de aller fleste samtaler Nemnda har hatt med tillitsmennene under befaringene.

Saken ble viet spesielt stor oppmerksomhet under DKØs konferanse for skoleavdelinger på Hvalsmoen hvor det ble nøye redegjort for alle de utgifter soldatene skal dekke av tillegget. Etter de beregninger som ble fremlagt av tillitsmennene, kom man frem til at tillegget måtte forhøyes fra kr. 4,— til kr. 6,— pr. dag om det skulle ha samme kjøpekraft som sist tillegget ble forhøyet. Etter ønske fra tillitsmennene valgte konferansen en deputasjon på fire tillitsmenn som skulle legge saken frem for Stortingets militærkomité og Forsvarsministeren, hvilket senere ble gjort.

I forbindelse med diskusjonen om innkommanderingstillegget er det også drøftet spørsmålet om ikke dette tillegg og andre økonomiske ytelser til mannskapene bør indeksreguleres slik at de automatisk forhøyes i takt med prisstigningen. Et annet forhold som er nevnt i samme forbindelse er om ikke varer som mannskapene nå må betale av sine egne penger burde skaffes dem ved Forsvarets forsyning. Som eksempel på slike varer og tjenester er nevnt bl. a. tannbørste, tannkrem, såpe, skap-låser, hårklipp og permisjonsreiser.

Det er helt på det rene at det i dag blant

mannskapene i alle forsvarsgrener hersker en utbredt misnøye med innkommanderingstilleggets størrelse. Dette ble det også gitt uttrykk for på årets ungdomskonferanse som gjorde følgende vedtak:

«Som det går frem at forslaget til statsbudsjettet for 1963 har heller ikke Regjeringen i år funnet plass for en økning av innkommanderingstillegget for menige og korporaler.

Den 23. ungdomskonferanse gjentar derfor sin henstilling fra i fjor til Stortingets militærkomité, og ber om at innkommanderingstillegget blir øket tilsvarende den prisøkning som har funnet sted siden innkommanderingstillegget ble fastsatt.»

Av de familietilleggssakene som Ombudsmannen har hatt til behandling gjelder de fleste søknader om forhøyet tillegg som er avslått av myndighetene. I 4 saker er tillegget forhøyet etter at saken har vært underkastet fornyet vurdering.

Etter at satsene for familietillegget nå er økt, er adgangen til å søke om forhøyet familietillegg bortfalt. Dette får liten betydning for menn som har barn, idet hustru og de nye barnetillegg omtrent svarer til de gamle tillegg med 50 % forhøyelse. For vernepliktige som bare har hustru å forsørge kan imidlertid de økonomiske forhold bli ytterst vanskelige fordi hustrutillegget ikke er forhøyet, mens adgangen til å søke om forhøyelse er bortfalt. Det forekommer nemlig situasjoner hvor hustruen ikke kan ta eller få lønnet arbeid, og da blir det vanskelig å klare seg bare med det tillegg hun får utbetalt. Ombudsmannen har derfor tatt opp med departementet spørsmålet om en ikke burde gjennomføre adgangen til å utbetale forhøyet tillegg i særlige tilfelle.

I beretningen for i fjor tok Nemnda opp spørsmålet om et særlig tillegg for sjøtjeneste for de vernepliktige menn i Sjøforsvaret, og viser til begrunnelse som der ble gitt. Sjøforsvarets overkommando har på departementets foranledning avgitt uttalelse i saken og har erklært seg enig i forslaget. SOK pekte på at man ved et slikt tillegg ville oppnå flere frivillige til sjøtjeneste, færre ansøkninger om landtjeneste, mindre pågang av menn til leger og psykologer for å bli kjent udyktige til sjøtjeneste og bedre disiplinære forhold om bord.

Forsvarsdepartementet har uttalt at det har under overveielse å ta opp til vurdering størrelsen av de særtilllegg som i dag utbetales de utskrevne under sjøtjeneste og finner det naturlig samtidig å vurdere spørsmålet om innføring av et sjøtillegg.

Sosiale saker.

Den ene av de to saker som er behandlet i denne gruppe gjaldt utbetaling av bonus til

en grenader som hadde sluttet i tjenesten. Kontrakten var sagt opp, idet han var ansett for å være uskikket til tjenesten. Det viste seg senere at han var syk og ble kjent udyktig til tjeneste på medisinsk grunnlag. Etter de bestemmelser som er gitt om utbetaling av bonus i vervingskontraktene, mente Ombudsmannen at han måtte ha krav på bonus. Etter fornyet behandling ble det bestemt at bonus skulle utbetales.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det dreier seg innenfor denne gruppen om forskjellige spørsmål i forbindelse med skolevirksomheten. Flere av sakene gjelder klager over at vedkommende ikke er kommet inn som elev ved en bestemt skole. Ombudsmannen har undersøkt disse forhold nærmere, men ikke i noe tilfelle er det truffet noen avgjørelse som er urimelig eller i strid med gjeldende bestemmelser. Ombudsmannen finner ikke grunn til å gå nærmere inn på disse saker.

Befalssaker.

Som det fremgår av oversikten foran dreier befallssakene seg om mange forskjellige forhold. Det totale antall behandlede befallssaker er mindre i år, og de fleste er så spesielle at det ikke er grunn til å gå nærmere inn på dem i beretningen. Enkelte gjelder dog spørsmål av mer almen interesse slik at en kort omtale kan være nødvendig.

I beretningen i fjor omtalte Ombudsmannen spørsmålet om sersjant aspirantenes messeplikt sett i relasjon til bestemmelsen om at de skal ha fritt opphold. Departementet opplyste den gang at spørsmålet ville bli vurdert i forbindelse med behandlingen av Fredsregulativets del III for skoleelever. Det er senere fra departementets side opplyst at det har til hensikt å fremme forslag om at offisers aspirantene og sersjant aspirantene som bor og spiser i befalsmessene tilstås godtgjørelse etter samme regel som gjelder for befal, eventuelt at de får dekket messeprisenes kostende.

De omorganiseringer og omflytninger av avdelinger som fra tid til annen finner sted innen Forsvaret skaper naturlig nok problemer både for befalet og deres familier. Alle de vanskeligheter som oppstår er det ikke lett for de militære myndigheter å finne en tilfredsstillende løsning på. Mange av vanskelighetene synes å forstørres av at befalet får så liten orientering om forestående forandringer. Befalet og deres familier synes ofte i lang tid å sveve i uvisshet om hva som skal skje, og dette skaper en ekstra psykisk belastning som for en stor del burde være unngått. I flere saker Ombudsmannen har hatt til behandling

er dette forhold tatt opp, og det synes for Ombudsmannen som om det er nødvendig å legge større vekt på å orientere befalet i så god tid og så grundig at de selv får anledning til å avdempe skadevirkningene.

Det vernepliktige befalet av og til å være i tvil om omfanget av sin verneplikt, idet Ombudsmannen har hatt enkelte henvendelser om dette spørsmål. Fra de militære myndigheters side ble det i en sak Ombudsmannen tok opp, innrømmet at vernepliktslovens § 8 kan lede til resultater som i praksis må virke urimelig for den enkelte befalingsmann. Dette gjelder spesielt de befalingsmenn som er utdannet ved kortvarige, ekstraordinære sersjantkurs etter avtjent førstegangstjeneste, og befalingsmenn som ble utdannet i Storbritannia og Sverige under krigen. Av beredskapsmessige grunner har det imidlertid ikke vært mulig å unngå å kalle inn dette befalet til tjeneste etter fylte 44 år.

Når det gjelder tilsetning eller opprykk følger Hæren den regel at personell som er refset eller straffet må ha en viss periode med plett-friandel før tilsetning eller opprykk finner sted. Er befalingsmannen refset skal perioden være på ca. 3 år, er vedkommende straffedømt blir perioden vesentlig lengre, ca. 6 år.

Denne praksis førte til at en sersjant som var klar for turvis opprykk til oversersjant, men som var bøtlagt for beruselse ikke fikk opprykk. Sersjanten som hadde meget gode tjenesteuttalelser, var ansett for å være en dyktig befalingsmann. Grunnlaget for boten var at sersjanten en søndag ettermiddag hadde opptrådt åpenbart beruset i Bispealleen i Trondheim. Han var ikke i tjeneste, hadde vært sivilt kledd og hadde ikke gjort noe galt utover det å være beruset.

Sersjanten fant det urimelig at denne enkeltstående hendelsen skulle utsette hans turvise opprykk i 3, kanskje 6 år, og tok saken opp med de militære myndigheter, idet han blant annet ba om å få oppgitt kjennelsen til denne praksis. Departementet uttalte om dette spørsmål:

«Sersjanten ber i sin henvending om eventuelt å bli gjort kjent med hvilke lov- eller reglementsbestemmelse som gir adgang til å utsette en befalingsmanns turvise opprykk. Forsvarsdepartementet ber om at sersjanten blir gjort kjent med at opprykk etter tur til oversersjant skjer etter administrative retningslinjer godkjent av Stortinget. Ved avgjørelsen om hvem som skal rykke opp legges det som tidligere påpekt vekt på om vedkommende er skikket. Denne avgjørelse bygger på et skjønn som ikke er regulert ved lov eller reglement.»

Sersjanten fikk ikke noen tilfredsstillende løsning og anmodet om Ombudsmannens bistand. Ombudsmannen tok saken opp med de-

partementet. Ombudsmannen ga uttrykk for tvil om riktigheten av å behandle saker av denne art etter generelle retningslinjer. Den enkelte befalingsmann, deres eventuelle forsettelse og bakgrunnen for disse er så vidt forskjellige at bedømmelsen må skje i hvert enkelt tilfelle på individuelt grunnlag. Ombudsmannen pekte også på at forholdene nødvendigvis måtte vurderes forskjellig ettersom det gjaldt «opprykk etter tur» og «opprykk etter valg». Ombudsmannen fant avgjørelsen i den konkrete sak urimelig, idet sersjanten ved å bli nektet opprykk etter tur ville lide et stort økonomisk tap som ikke sto i forhold til den forseelse han hadde begått.

Departementet erklærte seg enig i de synspunkter Ombudsmannen hadde gitt uttrykk for, og ba HOK om å vurdere saken på ny. Saken endte med at sersjanten ble gitt opprykk til oversersjant med virkning fra 1. juli 1961.

I beretningen for 1960 pekte Ombudsmannen på behovet for en klageinstans for tjenesteuttalelser i visse tilfelle. Spørsmålet var den gang vurdert, men myndighetene fant det ikke mulig å åpne adgang til noen form for klage. Saker Ombudsmannen har hatt til behandling i år viser at tjenesteuttalelser fremdeles i spesielle tilfelle skaper problemer.

Feltpresten på Rygge Flystasjon har tatt opp spørsmålet om hva som kan gjøres for å løse boligproblemen for familier til flyvere som omkommer i tjeneste. Som regel bor disse familier i militære leiligheter som de må fraflytte. I tillegg til alle sine øvrige vanskeligheter får de etterlatte problemer med å skaffe seg et sted å bo, ofte på kort varsel. Feltpresten har gitt uttrykk for at Forsvaret må være forpliktet til å hjelpe disse menneskene i en overgangsperiode.

Med den boligmangel som hersker for Forsvarets personell er det rimelig at leilighetene til slike familier må disponeres til annet personell. De etterlatte ønsker ofte heller ikke fortsatt å bli boende på stedet, men har som regel svært små muligheter til å skaffe seg annen bolig. Det er heldigvis få slike tilfelle pr. år, og Ombudsmannen har antydnet at Luftforsvarets overkommando i samarbeid med den kommune vedkommende familie ønsker å flytte til, kunne bidra til å løse vanskelighetene.

Sykesaker.

I beretningen for 1961 uttalte Ombudsmannen at det så ut som om det fra Forsvarets side ble gjort for lite for å informere mannskapene om rettigheter og plikter i forbindelse med sykesaker. Sanitetssjefen har se-

nere tatt dette spørsmål opp med Ombudsmannen som har utdypet sitt syn nærmere og nevnt eksempler som tyder på at det gjør seg en viss usikkerhet gjeldende hos mannskapene. Ombudsmannen har foreslått at soldathåndbøkene i sin omtale av dette emne må gi mer praktiske råd om hvordan den enkelte skal opptre i en gitt situasjon. Da det kan ta lang tid å få gitt ut nye utgaver av soldathåndbøkene, foreslo Ombudsmannen at det i mellomtiden ble utgitt en brosjyre som kunne deles ut til mannskaper som under tjenesten var utsatt for alvorlige uhell eller sykdom, og hvor det mer detaljert kunne gås inn på deres rettigheter og plikter. Sanitetssjefen har utarbeidet et forslag til en folder med de nødvendige opplysninger. Denne skal deles ut fra de militære legekontorer til alle mannskaper som dimitteres som syke og skal også fordeles til de lokale trygdekasser for utlevering til mannskaper som blir syke etter endt militærtjeneste og som mener det dreier seg om sykdom oppstått under tjenesten. Ombudsmannen er enig i Sanitetssjefens forslag og regner med at dette sammen med bedre opplysninger i soldathåndbøkene vil løse det problem Ombudsmannen har pekt på.

De saker Ombudsmannen har hatt til behandling innenfor denne gruppe gjelder råd og veiledning og nærmere undersøkelse av forskjellige spørsmål i forbindelse med sykesaker. De er alle så spesielle at det ikke er grunn til å gå nærmere inn på dem i beretningen.

Forsvarets sanitet har som tidligere år laget en oversikt over dødsfall og personska-der blant militært personell i 1962.

En oversikt over dødsfall blant militært personell i 1962 i og utenom tjenesten viser følgende:

	Antall døde ved			
	ulykker		sykdom	
	menige	befal	menige	befal
Flyulykker		3		
Ulykker ved landtransport	10	2		
Skyteulykker		2		
Drukning		1		
Andre ulykker	4	3		
Svulster				9
Sykdommer i kretsløpssystemet			2	13
Andre sykdommer				7
Sum	14	11	2	29

Der inntraff i 1962 i alt 56 dødsfall. Herav 25 dødsfall ved ulykker og 31 dødsfall ved sykdom.

25 befal og menige omkom ved ulykker i 1962. Dette er 5 mindre enn i 1961.

10 befal omkom ved ulykker i 1962, derav 3 i tjenesten.

15 menige omkom ved ulykker i 1962, derav 4 i tjenesten.

18 av 25 dødsulykker skjedde således i fritiden eller på permisjon, mens kun 7 dødsulykker skjedde i tjenesten.

De 25 dødsfall fordeler seg slik:

3 dødsfall ved flyulykker i 1962 mot 8 dødsfall ved flyulykker i 1961. Alle 3 dødsfall rammet befal i tjeneste. 2 skjedde i forbindelse med nedstyrning av jettfly, 1 skjedde i forbindelse med fallskjermutsprang i for lav høyde.

12 dødsfall ved kjøretøyulykker i 1962 mot 7 dødsfall ved kjøretøyulykker i 1961.

Av de 12 dødsulykker inntraff 3 i tjenesten, alle 3 menig personell.

1 omkom da en bil i kjøretøykolonne kjørte utfor et stup.

1 kom under hjulene på en lastebil under forsøk på å innhente lastebilen.

1 ble klemt ihjel under opplasting av en bulldozer.

9 dødsfall inntraff i fritid eller på permisjon.

3 menige og 1 befal omkom som fører eller passasjer i personvogn.

2 menige omkom på motorsykel.

1 befal omkom ved påkjørsel.

1 menig ble overkjørt av brøytebil.

1 menig døde etter å ha syklet mot et fly på en flyplass.

2 dødsfall ved skyteulykker i 1962, mot 1 dødsfall ved skyteulykke i 1961. Begge dødsfall inntraff utenfor tjenesten.

1 befal drept av pistolskudd på skytebane.

1 befal drept av skudd som gikk av da han skulle adskille en pistol.

1 dødsfall ved drukning i 1962, mot 6 dødsfall ved drukning i 1961.

1 menig omkom som passasjer ved hurtigruteskipet St. Swithuns forlis.

7 dødsfall av andre årsaker i 1962, mot 7 dødsfall i denne gruppe i 1961. 1 dødsfall inntraff i tjenesten. 6 dødsfall inntraff utenfor tjenesten.

Forsvarets muligheter for å forebygge ulykker utenfor tjenesten er begrenset.

Av de 7 dødsfall ved ulykker i tjenesten skyldes 3 flyulykker. Det har foregått og foregår fremdeles et intenst arbeid for å forebygge flyulykker.

3 av de øvrige dødsfall ved ulykker i tjenesten skyldes kjøretøyulykker.

Trafikkulykker er et problem som Forsvaret har felles med samfunnet forøvrig. Tatt i betraktning den omfattende transportvirksom-

heten som finner sted i Forsvaret, til dels under meget vanskelige forhold, må man karakterisere tallet på kjøreulykker i tjenesten med døden til følge som meget lavt.

Det synes ikke å være noen grunn til å forlate den aktivitet som foregår i Forsvaret med

sikte på å forebygge kjøreulykker, men tvertimot å gå videre i samme retning.

Det siste av de 7 dødsfall ved ulykker i tjenesten skyldes elektrisk strøm.

Til sammenlikning vises nedenfor en oversikt over dødsulykkene i de siste 6 år:

Ulykkens art	Antall døde i året:					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Flyulykker	4	14	11	5	8	3
Skyte- og sprengningsulykker	3	3	1	5	2	2
Ulykker under landtransport	9	10	16	3	7	12
Drukning	3	4	3	4	6	1
Andre årsaker	5	17	1	6	7	7
I alt	24	48	32	23	30	25

Oversikten over skadesaker bygger på de Sykesaker/Skadesaker som er mottatt i Forsvarets sanitet for 1962.

Forsvarets sanitet vil gjøre oppmerksom på at de nevnte skadesaker omfatter følgende:

1. Militært personell som ved dimittering er helt eller delvis arbeidsuføre som følge av skader inntruffet under militær tjenestegjøring.
2. Militært personell hos hvem der etter legens eller vedkommendes egen mening, helse eller erhvervsdyktighet er blitt nedsatt som følge av skade inntruffet under militær tjenestegjøring.

Det langt største antall skader som årlig inntreffer i Forsvaret blir ikke meldt som Sykesak/Skadesaker, men Sykesak/Skadesaker vil jo omfatte de fleste alvorlige skader. Alle skader som ikke fører til dimittering og alle skader som ikke medfører varig nedsettelse av helse eller erhvervsdyktighet, kommer således ikke med i vedlagte oversikt.

Forsvarets sanitet har i 1962 mottatt 273 skadesaker, mot 349 skadesaker i 1961.

Herav menig personell: 244 skadesaker.

Herav befal: 29 skadesaker.

Av 273 skader inntraff 199 eller 73 % i tjenestetiden, mens 74 eller 27 % inntraff i fritiden eller på permisjon. De 273 skadesaker fordeler seg slik:

25 skader ved ammunisjon og våpenbruk i 1962, mot 29 tilfelle i 1961.

6 rene skyteskader i 1962, mot 9 tilfelle i 1961.

1 tilfelle av hørselskade i 1962, mot 9 tilfelle i 1961.

18 av de 25 tilfeller er inntruffet under bruk og behandling av våpen, vesentlig tyngre våpen. Halvparten av disse 18 tilfeller er inntruffet under repetisjonsøvelser.

59 skader ved bruk og behandling av motor-kjøretøyer i 1962, mot 84 i 1961.

14 skader inntraff ved motrsykelkjøring. Herav 7 i fritiden og 4 under repetisjonsøvelser.

25 bil- og weaseluhell skyldes særlig kollisjoner og utforkjøringer, ofte forårsaket av glatt føre.

Der er videre en del tilfelle av uhell under av- og påstigning samt under opphold på lasteplan. De fleste tilfelle kan tilskrives ufor-siktighet.

62 skader under utøving av idrett og gymnastikk i 1962, mot 67 i 1961. Dette utgjør 23 % av totalantallet meldte skader. 73 % av disse uhell skjedde i tjenestetiden. 23 skader inntraff under skigåing.

58 fallskader i 1962, mot 82 i 1961. Herav 47 skader utendørs og 11 skader innendørs. Av de 47 fallskader utendørs inntraff 39 i tjenestetiden. Fall under løp og i mørke og fall på is er de hyppigste årsaker. 14 av disse 47 fallskader inntraff under repetisjonsøvelser.

17 skader ved forstuvning, forstrekning og andre muskelskader i 1962, mot 25 i 1961.

5 skader ved forfrysning i 1962, ingen i 1961. Alle 5 inntraff i tjenestetiden og alle under tjeneste i Nord-Norge. 1 tilfelle inntraff under biltransport. 2 tilfelle inntraff under grensemarsj. 2 tilfelle inntraff under feltøvelser.

5 skader under hestetjeneste i 1962, mot 2 i 1961. Herav 3 tilfelle under repetisjonsøvelser, hos menig personell.

42 skader av diverse andre årsaker i 1962, mot 60 i denne gruppe i 1961. Herav 34 skader oppført under gruppen «Spesielle skadeårsaker». Dette gjelder i de fleste tilfelle skader tilføyet ved slag, i en del tilfelle under lek, samt diverse sårskader.

Personskader 1962 — Militært personell (Dødsulykker ikke medregnet).

Skadeårsaker	Hæren						Sjøforsvaret				Luftforsvaret				Forsvaret totalt				Sum skade
	Tj.		Frit.		Rep.øv.		Tj.		Frit.		Tj.		Frit.		Tj.		Frit.		
	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	K & M	Bef.	
<i>Ammunisjon og våpen</i>																			
Redusert og løs ammunisjon	2				1	1									1				5
Skarp ammunisjon			1														1		1
Hørselskader	1															1			1
Andre uhell under bruk av våpen	2		1		7	2	5								1	2	1		18
Sum	5		2		8	3	5								2	3	2		25
<i>Kjørehell</i>																			
Motorsykkel	2		3		3	1	1		3				1			6	1	7	14
Bil, weasel	8	2	5	2	4	1	1		1		2				14	3	6	2	25
Stillestående motorkjøretøy, motor	4				7	1	1		1				2		12	1	3		16
Andre kjørehell	1				2				1						3		1		4
Sum	15	2	8	2	16	3	2		6		2		3		35	5	17	2	59
<i>Skader ved idrett og gym.</i>																			
Fotballspill	6		4		1		2		3				2		9		9		18
Skidrett	12		4		2	1	1				1		2		16	1	6		23
Fysisk trening, gym. og annen idrett	13	1	2				2				2	1			17	2	2		21
Sum	31	1	10		3	1	5		3		3	1	4		42	3	17		62
<i>Fallskader</i>																			
Fallskader innendørs			7								1	1	2		1	1	9		11
Fallskader utendørs	14		5		9	5	7		1		2	2	2		32	7	8		47
Sum	14		12		9	5	7		1		3	3	4		33	8	17		58
<i>Forstuvning, forstrekn., andre muskelskader</i>																			
Skader innendørs	1		1		2										3		1		4
Skader utendørs	1		5		5	1			1						6	1	6		13
Sum	2		6		7	1			1						9	1	7		17
<i>Andre skadeårsaker</i>																			
Forfrysninger	4	1													4	1			5
Losse- og lastearbeid					2		1								3				3
Leirarbeid	2				1	1	1								4	1			5
Bruk og pass av hester		1	1		3										3	1	1		5
Spesielle skadeårsaker	6	1	8		7	2	4				3	2	1	20	3	10	1		34
Sum	12	3	9		13	3	6				3	2	1	34	6	11	1		52
Skader totalt	79	6	47	2	56	16	25		11		13	4	13	1	173	26	71	3	273

OMBUDSMANNSNEMNDAS BEFARINGER

Nemnda har i 1962 besøkt 28 avdelinger fordelt på 17 reisedager. Nedenfor nevnte avdelinger er besøkt:

14. februar:

H M Kongens garde, Husebyleiren,

21.—24. mars:

Infanteriets øvingsavdeling nr. 3,

Steinkjersannan,

Værnes flystasjon,

Ørland flystasjon,

Agdenes festning, Hysnes,

Luftforsvarets stasjon, Gråkallen,

Luftkrigsskolen,

Forsvarets forskole, Trondheim,

12.—16. juni:

Bodø flystasjon,

Andøya flystasjon

Skrolsvik fort,

Skårliodden fort,

Luftforsvarets stasjon, Sørreisa,

Infanteribataljon nr. I/BRIG N,

Feltartilleribataljonen/BRIG N,

Rakettartilleribataljonen/BRIG N

Avdelinger i Heggelia/BRIG N,

2.—4. september:

Hærens sambands skole- og øvingsavdeling,

Jørstadmoen,

HIV-skolen/Dombås,

Hjerkinn skytefelt,

11.—15. november:

Luftforsvarets våpentekniske skole, Lista,

Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen,

Luftforsvarets stasjon, Møvik,

Befalsskolen for infanteriet i Sør-Norge,

Gimlemoen,

SKS' rekruttskole -- Odderøya fort,

Marvika orlogsstasjon,

Luftforsvarets tekniske skole, Kjevik,

14. desember:

Hærens sanitets skole- og øvingsavdeling,

Lahaugmoen.

Under disse befaringer har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere sjefer:

Sjefen for LKT, generalmajor Manshaus,

Sjefen for DKT, generalmajor Rolstad,

Sjefen for DKS, generalmajor Unneberg,

Sjefen for SKS, kommandør Bruusgaard

Sjefen for Troms landsforsvar, oberst Berg,

Sjefen for Brigaden i Nord-Norge,

oberst Heimsjø,

Sjefen for Bodø flystasjon, oberst Ulleberg,

Nestkommanderende SKS, kommandør Valde.

Nemndas besøk ved den enkelte avdeling er lagt opp som tidligere. Protokollene fra befaringene blir sendt til departementet, overkommandoene, de lokale kommandoer samt den enkelte avdeling.

De saker som blir reist under befaringene, enten av tillitsmenn eller avdelingssjefer, blir

drøftet og senere i forbindelse med oversendelse av protokollen tatt opp med vedkommende myndighet i de tilfelle Nemnda finner grunn til det.

Nemnda skal i det følgende gi en kort omtale av forholdene ved de avdelinger som er besøkt i 1962.

H. M. Kongens garde, Husebyleiren.

Samtlige mannskapsforlegninger har nå gjennomgått en fullstendig oppussing. Det er anvendt ca. kr. 130 000,— på hver brakke, og forholdene er nå blitt så bra som det er mulig i disse brakkene som er bygget av tyskerne. Forlegningsrommene er lyse og trivelige, det er lagt plastfliser på gulvene og i det hele tatt blitt meget hyggeligere enn under Nemndas forrige besøk.

Spisesalen og kjøkkenet er også pusset opp. Spisesalen er imidlertid for liten og måltidene kan ikke avvikles tilfredsstillende før det blir bygget en ny spisesal og et tidsmessig kjøkken. Blir en slik nybygging gjennomført, kan den gamle spisesalen med kjøkken innredes til tidsmessige depoter, mens de nåværende lite tidsmessige depoter kan frigis til garasjer som det er stor mangel på.

Det er avsatt midler til ny befalsforlegning og messe. Når dette bygg er ferdig er det Gardesjefens håp at den nåværende messe kan brukes til fritids- og oppholdsrom for mannskapene, noe som savnes i dag.

Gardens kantine hvor Gardens soldatforening sto som eier og som hittil har vært drevet for avdelingens regning, skulle overtas av Forsvarets kantiner. Forsvaret skal kjøpe kantinebygningen mens Forsvarets kantiner skal overta utstyret. Disse midler skal avsettes til et fond som skal disponeres til fordel for gardistene.

Vakttjenesten for gardistene er for tiden tilfredsstillende med vakt bare unntaksvis oftere enn 4. hvert døgn. Denne lempligere vaktordning skjer imidlertid på bekostning av utdannelsen.

Under samtaler med tillitsmennene ble det tatt opp spørsmål i forbindelse med permisjoner, moderasjonsordningen på NSB, moderasjon på kinoene i Oslo, innkommanderingstillegget i Oslo samt om vernepliktige mannskaper som er studenter kan nyte godt av studentenes forskjellige moderasjonsordninger.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 3, Steinkjersannan.

Ved denne avdeling foreligger ganske omfattende byggeplaner. Første byggetrinn omfatter sykestue, mannskapskjøkken, instruks-

sjonsbygg og en mannskapskaserne. Sykestuen er allerede tatt i bruk og forholdene her er utmerkede. Grunnarbeidene til det nye kjøkken var på det nærmeste ferdig. Den gamle bygning som inneholdt både spisesal og kjøkken skal ominnredes til spisesal. Instruksjonsbygget blir også meget bra. Det blir imidlertid ikke mulig å få inn større instruksjonsmaterieell der. Kunne man få satt inn store garasjeporter ville dette problem være løst.

Første byggetrinn skal være ferdig i februar 1963:

Annet byggetrinn omfatter tre mannskapskaserne, administrasjonsbygg, befalsmesse og befalsforlegning. Det er ikke bevilget midler til dette byggetrinn. De gamle norske brakker og brakker bygget av tyskerne som nå brukes til mannskapsforlegninger, undervisningsrom etc. er i en meget dårlig forfatning. Det er derfor etter Nemndas oppfatning høyst påkrevet å komme i gang med annet byggetrinn snarest mulig. De foreliggende planer omfatter ikke kantine, gymnastikksal og fritidsbygg, noe Nemnda finner meget beklagelig.

Boligsituasjonen for befalet er vanskelig. Da de fleste av befalet gjør regning med å tjenestgjøre fast ved denne avdeling, er det mange som er interessert i å bygge selv. Det er imidlertid vanskelig med byggetomter, likesom det er meget vanskelig å få leilighet på det sivile marked.

Under samtalen med tillitsmennene ble det gitt uttrykk for at kostholdet ikke var helt tilfredsstillende. Dette forhold ble drøftet med fungerende avdelingssjef og har også vært gjenstand for korrespondanse senere. De påklagede forhold er forsøkt rettet på med de midler som står til avdelingens rådighet.

Forholdene på Steinkjersannan er nå bedre enn under Nemndas forrige besøk, og mannskapene syntes stort sett å finne seg godt til rette. Helt gode blir imidlertid ikke forholdene før annet byggetrinn er gjennomført.

Værnes flystasjon.

Forlegningene er av ganske varierende standard. De to mannskapskasernene av betong er tilfredsstillende. De gamle norske brakkene er under ombygging. Det blir her store rom med plass til 10—12 mann. Det blir ovnsfyring. Da det ikke er innlagt vann er man henvist til å bruke bad, vaskerom og toalettrom i en annen bygning, noe som i og for seg ikke er tilfredsstillende, idet det blir en tungvint ordning for mannskapene i de langt bortliggende brakkene.

Kantinen er koselig men alt for liten. Kjøkken og spisesal er bra.

Kostholdet ble diskutert under samtalen med tillitsmennene. Det ble klaget på midt dagen, men det var få konkrete opplysninger tillitsmennene kunne gi i den forbindelse, bortsett fra at det ble klaget på potetene. Fisken var heller ikke alltid god. Disse spørsmål ble senere drøftet med kjøkkensjefen. Det ble videre tatt opp en del lokale spørsmål som man i samråd med stasjonssjefen ble enige om at tillitsmennene skulle ta opp på neste tillitsmannsmøte. Spørsmålet om dagpenger ble også bragt på bane, og Ombudsmannen redogjorde for det syn myndighetene hadde gitt uttrykk for.

Stort sett må forholdene på Værnes sies å være tilfredsstillende, og mannskapene synes å være fornøyd med tjenesteforholdene.

Ørland flystasjon.

Sivilundervisningen ved stasjonen er godt utbygget. Det drives handelsskole, forskole for tekniske skoler, kurser i tegning, reklame-teknikk, engelsk og fransk samt foto- og sveisekurs. Stasjonen mangler imidlertid undervisningsrom og dette skaper vanskeligheter. Det er et stort behov for fritidsbygg med undervisningsrom.

Velferdsarbeidet er aktivt og godt, men også dette er hemmet av mangel på tilfredsstillende lokaler.

Forlegningsforholdene for Luftvernartilleribataljonen er nå bedre enn tidligere, idet det er gjennomført ominnrednings- og utbedringsarbeider. Selve forlegningsrommene er bra, men vaskerommene er ikke så gode. Det er 5 vasker til 60 mann og varmtvannsforsyningen er også dårlig.

Bataljonen savner sterkt en ekserserhall. Kanoneksersis må foregå ute og med det klima en har på Ørlandet blir det lite effektiv opplæring en stor del av året. Restene av en tysk hangar kunne etter bataljonssjefens oppfatning med relativt beskjedne midler settes istand til en meget brukbar ekserserhall. Det hadde ikke vært mulig å få midler til dette.

Forlegningsforholdene på flystasjonen var bra. Oppholdsrommene måtte imidlertid brukes som undervisningsrom.

Gymnastikksal var under bygging. Salen ble noe mindre enn fra først av planlagt, men ville i alle fall dekke et stort behov.

Mannskapskjøkken og spisesal er bra, men spisesalen er for liten og dette skaper problemer for avviklingen av måltidene.

Kantinen var meget pen. Det samme gjaldt bibliotek, leserom og et større forsamlingsrom.

Boligforholdene for befalet var vanskelige. Mange er henvist til å skaffe seg bolig på det

sivile boligmarked og en del bodde svært dårlig.

Nemnda hadde en lang og nyttig samtale med tillitsmennene om utvalgenes virksomhet og tillitsmennesenes forhold til mannskapene de representerte og til sine foresatte.

Forholdene på Ørland flystasjon må stort sette sies å være tilfredsstillende.

Agdenes festning, Hysnes.

Siste gang Nemnda besøkte Agdenes var i 1956. Siden den gang er mannskapenes forlegninger pusset opp og det er innredet nytt toilett og vaskerom. Kinosalen som også brukes som gymnastikksal har fått nytt varmluftanlegg. Det er installert nye stoler. Oppussing står nå for tur, likesom det foreligger planer om ombygging av scenen slik at den kommer til å tilfredsstillende Riksteaterets krav. Fordi salen som nevnt også brukes som gymnastikksal er det innredet dusjrom, avkleddingsrom og klosetter. Mannskapskjøkenet er pusset opp og det er innredet et nytt oppvaskrom. Spisesalen har fått nytt gulvbelegg og en mindre spisesal er pusset opp. Kantinen er ominnredet og pusset opp.

Sivilundervisningen er lagt opp så omfattende som det lar seg gjøre med de lærerkrefter og lokaliteter man disponerer. Opplegget er gjort i samråd med den festning rekruttene skal overføres til slik at mannskapene kan fortsette sin sivilundervisning også etter at de er ferdig med rekruttskolen. For tiden er det i gang kurser i norsk, regning og sveising samt handelsskole og kystskipperskole. Dette er omfattende kurs som stiller store krav til mannskapene.

Velferdsarbeidet går bra. Det gjennomføres i hver rekruttskole ca. 4 foredrag eller kåserier, kameratkvelder samt sight-seeingtur til Trondheim med teaterbesøk.

Under samtalen med tillitsmennene uttalte de at tillitsmannsordningen virket tilfredsstillende. De saker de hadde tatt opp i utvalget var blitt løst i den utstrekning festningen hadde hatt muligheter for å løse dem.

Siden Nemndas forrige besøk er det utført et meget omfattende arbeid for å bedre forholdene både for befal og menige. Festningen ga denne gangen et helt annet og langt mer tiltalende inntrykk. Det synes også å være lagt vekt på å få mannskapene til å utnytte tjenestetid og fritid på den beste måte.

Luftforsvarets stasjon Gråkallen.

Stasjonen er relativt nybygget og forlegningsforholdene er meget gode både for befal og mannskaper. Mannskapsforlegningen er nå

gjenstand for omfattende utvidelses- og oppussingsarbeider. Det blir plass til ny kantine med kjøkken samt hobbyrom. I kjelleren blir det plass til depoter. Kjøkken er felles for befal og menige, mens spisesalen er delt med skyvedør slik at befal og mannskaper disponerer hver sin del. Kjøkken og messe er bra med godt utstyr.

Stasjonen har for få og tildels dårlige familieboliger. En del bor i kondemnerte hus, mens andre står på liste uten foreløpig å kunne skaffes leilighet.

De vernepliktige mannskaper kan reise til Trondheim hver kveld inntil rosignal uten å søke permisjon. Bussforbindelsen er god. Driften subsidieres slik at reiseutgiftene blir overkommelige. En del av mannskapene som er fra Trondheim får lov å bo hjemme.

Velferdsarbeidet og sivilundervisningen er det vanskelig å få til å gå tilfredsstillende, idet stasjonen mangler befal til å ta seg av dette arbeid. Kantinedriften har heller ikke gått bra hittil, men dette håper stasjonssjefen å få rettet på når det nye kantine-lokalet er ferdig.

Tillitsmennene ga under samtalen med Nemnda uttrykk for at forholdene ved stasjonen var gode.

Luftkrigsskolen, Kuhaugen, Trondheim.

Det er foretatt store bygningsarbeider i forbindelse med Luftkrigsskolens flytting til denne leir. De utbedrings- og bygningsarbeider som er foretatt sammen med de nybyggingsarbeider som er i gang, vil skape utmerkede forhold for Krigsskolen både når det gjelder kontorer, undervisningsrom, forlegninger og oppholdsrom.

De vernepliktige som gjør tjeneste ved skolen har bra tjenesteforhold. Det arbeides nå med å skaffe de menige mannskaper et hobbyrom og grenaderene noe rommeligere forlegninger med to-manns rom.

Forsvarets forskole — Sambandsavdelingen/DKT.

Nemnda fant det ikke nødvendig å se på forlegningene denne gang.

Nemnda hadde imidlertid en samtale med avdelingenes sjefer og tillitsmenn.

For forskolens vedkommende legges det stor vekt på elevenes deltakelse i skyte- og idrettskonkurranser. Tidligere var det bevilget et beløp på kr. 700,— til dette formål. Beløpet var for lite og det var derfor søkt om en større bevilgning til dette formål som skolen fant viktig. I år var det ikke bevilget noe, men satt av et beløp sentralt til alle forskoler. Man måtte derfor søke om bidrag til hvert

enkelt stevne og dette var en tungvint ordning.

Tillitsmennene var godt fornøyd med forholdene ved skolen. Tillitsmannsordningen virket bra og alle saker av betydning ble tatt opp i utvalget.

For sambandsavdelingens vedkommende skapte det problemer å være forlagt på Persaunet, idet mannskapene måtte arbeide, spise og forlegges på forskjellige steder med til dels stor avstand.

Bodø flystasjon.

Forlegningsforholdene er stort sett tilfredsstillende. I ombytningsperioden kan det imidlertid bli liten plass, og oppholdsrommet i en av kasernene må brukes som forlegningsrom. Stasjonssjefen mente imidlertid at det ikke var behov for flere mannskapskaserner. Når den nye sykestua som det er bevilget penger til, er ferdig vil den del av en befalskaserner som nå brukes til sykestue kunne disponeres av mannskapene og dette ville hjelpe på forholdene.

Første byggetrinn i fritidsbygget, kantinen, er ferdig og er tilfredsstillende. Neste byggetrinn er det imidlertid ikke bevilget midler til. Dette beklaget tillitsmennene, idet det er et stort behov for gymnastikksal, undervisningsrom og oppholdsrom. Ombudsmannen har tatt dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet som opplyser at spørsmålet om bygging av gymnastikksal sannsynligvis vil bli tatt opp til budsjettmessig behandling i forbindelse med budsjettforslaget for 1964.

Når det gjelder undervisningsrom har overkommandoen uttalt at den er klar over behovet. På grunn av en antatt fremtidig om-disponering av eksisterende etablissementer må imidlertid spørsmålet om bevilgning til undervisningsrom sees i sammenheng med dette.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble det reist spørsmål om visse permisjoner og kompensasjon for «overtid». Formannen i utvalget lovet å se nærmere på disse spørsmål. Tillitsmannsutvalgenes virksomhet i sin alminnelighet ble også drøftet. Tillitsmennene ga uttrykk for at det både ved rekruttavdelingene og senere var behov for mer informasjon om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen.

Andøya flystasjon.

Denne stasjon er under bygging. Forholdene er i dag ikke tilfredsstillende, idet det mangler forlegninger, kino, gymnastikksal, administrasjonsbygg, sykestue, verksteder, garasjer, lagre m v. En del av disse bygninger er eller vil bli ferdig i nær fremtid. Situasjonen blir derfor bedre etter hvert som disse

nye bygninger tas i bruk og de eksisterende bygninger kan nyttes til sitt egentlige formål. Det ble fra stasjonens side særlig pekt på behovet for undervisningsrom. Om dette har departementet på Ombudsmannens forespørsel, opplyst at behovet for bygging av flere undervisningsrom vil bli vurdert på ny, men neppe før den pågående utbygging er fullført. Stasjonen var også meget interessert i å komme med i den påtenkte svømmehall i det planlagte samfunnshus på Andenes. Blant annet av hensyn til flyvernes trening i gummi-båter var det behov for en svømmehall i nærheten av stasjonen. Spørsmålet har vært drøftet med Forsvarsdepartementet, men da planene foreløpig er lite gjennomarbeidet har departementet ikke kunnet ta standpunkt til spørsmålet.

En rekke befalsboliger er under bygging og en del er planlagt bygget neste år. Dette vil imidlertid bli for lite etter oppsetningsplanene. Løsningen av befalets boligproblemer ved byggelag er neppe mulig, idet størsteparten av befalet vil være ved stasjonen i kortere tid.

Under samtalen med tillitsmennene ble det bragt på bane en del lokale spørsmål som det var vanskelig å få løst tilfredsstillende før utbyggingen var gjennomført.

Skrolsvik og Skårliodden fort.

Forlegningsforholdene ved disse fortene er ikke tilfredsstillende, og forholdene forøvrig er heller ikke bra. Det foreligger visse utbyggingsplaner, men etter hva det opplyses fra SOK vil disse planer bli vurdert på ny. Tillitsmennene hadde en del problemer som de ba Nemnda se nærmere på. Ombudsmannen har forelagt disse spørsmål for Forsvarsdepartementet og Sjøforsvarets overkommando og forholdene vil bli rettet på i den utstrekning det er mulig.

Luftforsvarets stasjon Sørreisa.

Dette er en nybygget stasjon hvor forlegningsforholdene er meget gode. Mannskapenes oppholdsrom var imidlertid noe for lite, og det manglet både hobby- og undervisningsrom. Sivilundervisningen må derfor drives på forlegningsrommene.

Kantinen er åpen tre timer om dagen men stengt på helligdagene. Av velferdsutstyr disponerer stasjonen båt, fiskeutstyr etc. Det er 14 km til nærmeste kino, men det blir også vist filmer i kantinen. Det går buss til Finnsnes hver dag, men den passer ikke for permisjonskjøring. Avdelingen er derfor henvist til selv å transportere sine permittenter.

Litt under halvparten av behovet for be-

falsboliger var enten bygd eller under bygging. Leilighetene er stort sett for små til familier med mer enn ett barn.

Under samtalen med tillitsmennene kom det frem at Ombudsmannsinstitusjonen var lite kjent blant mannskapene. Da tillitsmennene ikke hadde spesielle saker å drøfte med Nemnda, ble tiden brukt til samtale om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen i sin alminnelighet.

Brigaden i Nord-Norge.

Som det fremgår av oversikten foran har Nemnda i år besøkt en del av Brigadens avdelinger. Da Nemnda kjenner forlegningsforholdene ved disse avdelinger godt fra før, og da Nemnda hadde relativt kort tid til disposisjon, ble tiden først og fremst nyttet til samtaler med avdelingssjefer og tillitsmenn.

Infanteribataljon nr. I, Sætermoen.

Bataljonens leir er stor med en blanding av gammel og ny bebyggelse. Forlegningskaserne er relativt nye og i bra stand. Ett kompani er forlagt i en gammel norsk kaserne hvor det er foretatt ganske omfattende reparasjons- og ominnredningsarbeider.

Velferdsarbeidet og sivilundervisningen gikk bra. Disiplinforholdene er gode. Når det gjaldt tillitsmannsordningen gikk denne virksomhet greit, og de mannskaper som var interessert var også godt orientert.

Befalssituasjonen er vanskelig og dette fører til at utdannelsen av mannskapene ikke blir så god som den burde være. Befalssituasjonen måtte etter bataljonssjefens mening sees i sammenheng med de vanskelige boligforhold for befalet. Nå var imidlertid en del befalsboliger under bygging.

Bataljonssjefen pekte på at en del av Hærens forlegninger i stor grad var preget av feltmessige forutsetninger, det innebar bl. a. at det manglet skikkelig utstyr i spisesalene. Dette førte til at spesielt spisetjenesten ikke kunne avvikles så hygienisk som den burde. Spørsmålet om bord og stoler i spisesalene har Ombudsmannen tatt opp med Generalintendanten som opplyser at det nå arbeides med utskifting til bord med respatexplater og stålrør stoler. Denne utskiftingen regner man med kan gjennomføres i 1964.

Et forhold bataljonssjefen fant uheldig var at mannskapene hadde sitt fottøy i forlegningsrommet. Hver mann hadde 6 par sko og støvler og på et 6-manns rom sto det derfor 36 par. Dette skapte vanskeligheter for rengjøring og førte også til dårlig luft i rommet. Han mente løsningen måtte være å plassere skokasser på gangen.

Feltartilleribataljonen, Sætermoen.

Bataljonens forlegningsforhold er stort sett som tidligere og er tilfredsstillende.

Bataljonen har nå messe sammen med Rakettartilleribataljonen. Det blir derfor mange mannskaper som spiser sammen. Ved en så stor messe trengs det egen proviantsjef. Dette forhold har bataljonen tatt opp med Generalintendanten som er enig i at det er behov for en slik stilling, men det har hittil ikke vært mulig å få dette ordnet.

Velferds- og undervisningsarbeidet gikk bra. Disiplinforholdene er gode, og bataljonssjefen var meget fornøyd med soldatenes holdning og opptreden.

Rakettartilleribataljonen, Sætermoen.

Bataljonen er under oppbygging og nye etablissementer skal reises. Forholdene vil derfor etter hvert bli gode for denne avdeling. Når det gjaldt velferds- og undervisningsarbeidet og mannskapenes opptreden var forholdene som i Feltartilleribataljonen.

Bataljonssjefen nevnte for Nemnda to saker som angikk befalets økonomiske forhold, og som bataljonssjefen hadde tatt opp med høyere myndighet.

Nemnda hadde til slutt en samtale med tillitsmennene for begge bataljoner samt sanitetskompaniet. Det ble under møtet drøftet en rekke saker som tillitsmennene var interessert i at det ble funnet en tilfredsstillende løsning på. Det gjaldt bl. a. permisjonssko, reisedager i forbindelse med jordbrukspermisjoner, økning av innkommanderingstillegget, oftere bytte av skittentøy, tilsetting av velferdsoffiser ved Sanitetskompaniet, trekk i soldatens daglønn for restskatt og trygdepremie, bygging av gymnastikksal på Sætermoen. Bataljonssjefene og sjefen for Sanitetskompaniet var også til stede på dette møte, hvor en fikk en omfattende og god diskusjon om de spørsmål som er nevnt foran.

Brigadens avdelinger i Heggelia garnison.

Nemnda hadde først en samtale med brigadesjefen og sjefen for Troms landforsvar og tok opp en del av de spørsmål som var reist på Sætermoen.

Nemnda hadde deretter et møte med sjefene for de avdelinger som er forlagt i Heggelia garnison, og hadde en lang samtale med dem om tillitsmannsordningen.

Deretter hadde Nemnda et møte med det sentrale tillitsmannsutvalg i Heggelia. Det ble tatt opp en rekke spørsmål, bl. a. forlegnings-

forholdene for Stabskompaniet og Intendanttrotropen, ansettelse av velferdsoffiser i Heggelia, spiseordningen og oppvask, økning av inkommanderingstillegget, grenaderenes ferie, utsettelse med førstegangstjenesten, svak informasjon under sesjon, mulighetene for overføring til Sør-Norge av velferdsgrunner, tannlegetjenesten ved øvingsavdelingen, bytting av skittentøy, permisjonsreiser med Luftforsvarets fly, arbeidsforhold i fjellanlegg og oppbevaring av sivilt tøy i forlegningene.

Hærens sambands skole- og øvingsavdeling, Jørstadmoen.

Avdelingen har til oppgave å utdanne sambandspersonell for Hæren. Dette gjøres ved forskjellige skoler og kurs som holder til på Jørstadmoen.

Det er gjennomført en del nybygging siden Nemndas forrige besøk. Det er bl. a. bygget en stor garasje og befalsmesse. Befalsmessen som nå har vært i bruk og som egentlig er en del av mannskapsmessen, vil de menige mannskaper og elever nå få overta, og dette vil lette det store presset på mannskapenes spisesal.

Behovet for undervisningsrom er stort og bygging av undervisningsbygg vil bli gitt høy prioritet.

Ny gymnastikksal er akkurat ferdig. Den er imidlertid for liten ved en avdeling som denne hvor de aller fleste er elever med stillesittende arbeid.

Forlegningsforholdene forøvrig er ganske bra med en blanding av gamle og nye bygninger.

Under samtalen med tillitsmennene ble kostøret diskutert. Likedan inkommanderingstillegget som tillitsmennene mente burde forhøyes. Hvis ikke det ble gjort, måtte en del av de små effekter som mannskapene nå må kjøpe selv utleveres gratis. Ombudsmannen ga en bred orientering om tillitsmennes oppgaver og arbeidsmetoder.

Heimevernskolen Dombås.

Skolen driver en omfattende kursvirksomhet for utdanning av befal. Forholdene er meget godt tilrettelagt for en effektiv utdanning.

Forlegningens kjøkken, messe, bad, undervisningsrom, oppholdsrom etc. er meget bra.

Skolen har noen få vernepliktige hjelpemanskaper, og for disse er tjenesteforholdene gode.

Hjerkinn skytefelt.

Tjenesten her er basert på feltmessige forlegninger. Det er imidlertid nå under bygging et administrasjonsbygg hvor det foruten administrasjonskontorer blir plass til sykestue, lege- og tannlegekontorer, bad, befalsmesse, depoter, garasjer, forlegning for administrasjonen og de hjelpedyktige mannskaper som tjenestgjør her. I skytefeltet er det bygget en del veier, dette arbeid er ikke ferdig ennå. Det er videre bygget to mindre flyplasser for observasjonsfly. På leirplassen er det bygget små kjøkkenbygninger og latriner.

Luftforsvarets våpentekniske skole, Lista.

Det er de senere år ikke bygget nye forlegninger eller andre bygninger til skolen, men en del i forbindelse med selve flystasjonen. Mannskapene er forlagt i «Jærbubrakker» bygget ca. 1952. Brakkene har pene 4-manns rom med bra utstyr. En brakke bygget av tyskerne er ombygget og er også blitt brukbar forlegning med pent utstyr. Kjøkken og spisesal er tilfredsstillende, det samme gjelder velferdsbygget. Kinosalen må imidlertid også brukes som gymnastikksal og dette er uheldig. Behovet for gymnastikk er stort ved en skoleavdeling som denne. Det samme gjelder forsåvidt idrettsplass som det ikke er plass til innenfor det nåværende område.

Skolens undervisningsbygg er to ombygde hangarer samt en bygning spesielt bygget for dette formål. Her er forholdene meget bra. Det samme gjelder undervisningsmateriell. Undervisningsopplegget ga et meget solid inntrykk.

Under samtalen med tillitsmennene ble det tatt opp en del lokale spørsmål som sjefen lovet å undersøke nærmere.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen.

Forholdene på Evjemoen er blitt ganske bra, og mye bedre enn ved Nemndas første besøk.

Det er bygget ny gymnastikksal med bad, badstue og svømmebasseng. Når den planlagte idrettsplass i tilknytning til gymnastikksalen blir opparbeidet vil forholdene for idrettslig virksomhet både sommer og vinter ligge meget godt til rette.

Det er videre bygget et meget pent og hensiktsmessig undervisningsbygg.

Kantine med hobbyrom i kjelleren er bra. Spisesalen er pusset opp og er triveligere enn tidligere. Kjøkkenet er stort sett bra med godt utstyr. Det foreligger planer for ominnredning. Det er lagt meget arbeid på utvendige arbeider som planering, opparbeidelse av

gressplener, blomsterbedd etc. slik at hele leiren gir et meget tiltalende inntrykk. Forlegningen er to-etasjes brakker bygget av tyskerne. Brakkene er stadig gjenstand for oppussing, men disse forlegninger kan ikke bli tilfredsstillende selv om de er gjenstand for stadig vedlikehold.

Nemnda hadde en lang samtale med tillitsmennene og fungerende sjef om opplæring av tillitsmenn, soldatens innkommanderingstillegg, kantinevirksomheten, 45 timers uke for mannskapene samt innkjøp av permisjonsskjorter. Disse spørsmål ble diskutert rent generelt. Tillitsmennene opplyste at de lokale problemer ble tatt opp i utvalget eller etter hvert som de oppsto, og ble løst i den utstrekning avdelingen hadde muligheter for det. De var derfor godt fornøyd med tillitsmannsordningen.

Luftforsvarets stasjon Møvik.

De forestående forandringer vil få ganske stor betydning både for stasjonen og det ansatte personell, og de samtaler Nemnda hadde dreiet seg i det vesentlige om disse problemer. Det ble understreket at personellet hadde et stort behov for orientering med hensyn til fremtiden. Nå hadde de ikke kjennskap til noe som helst, og det var en stor påkjenning både for dem selv og deres familier.

Befalsskolen for infanteriet i Sør-Norge, Gimlemoen.

Skolens elever, instruktører og fungerende sjef var ute på øvelse slik at Nemnda denne gang ikke fikk snakket med hverken sjefen eller tillitsmennene. Nemnda hadde imidlertid en samtale med en del av det tilstedeværende befal. Skolen var preget av den forestående flytting til Heistadmoen, og det var først og fremst forholdene i forbindelse med denne flytting som ble diskutert.

Bortsett fra vanlige vedlikeholdsarbeider er det ikke gjennomført noen bygningsmessige arbeider siden Nemndas forrige besøk. Kvaliteten av leirens bygninger er mindre god. De krever et meget stort vedlikehold, men bevilningene til dette formål er for små. Det er nå sanert ganske mye. Det er foreløpig ikke bestemt hva leiren skal brukes til når befalsskolen flytter.

SKS' rekruttskole, Odderøya fort.

Forlegningsforholdene er ikke tilfredsstillende. Standarden i de forskjellige forlegninger varierer meget og det gjelder i enda høyere grad utstyret. En del rom har f. eks. ennå gamle utrangerte skap. Spisesalen med kjøk-

ken i kjelleren er i dårlig forfatning. Det er stillet midler til disposisjon til bygging av nytt kjøkken, men forholdene blir ikke bra uten at spisesalen gjennomgår en omfattende reparasjon og oppussing. Den gamle gymnastikksalen skal ominnredes og pusses opp og det skal bygges bad. Dette er høyst påkrevet. Et gammelt hus er under ombygging til undervisningsrom og kinosal. Her blir det en liten scene og plass til ca. 100 personer. Man er kommet ganske langt med arbeidet på idrettsplassen, men det mangler midler til de avsluttende arbeider. Nå brukes det derfor mye tid og penger til busstransport og baneleie for å få avvirket den fysiske trening.

Forholdene ved fortet er ikke så gode som de burde være. Det ville imidlertid hjelpe meget om det kunne stilles til disposisjon midler til fullføring av idrettsplassen, ominnredning og oppussing av gymnastikksalen, og i forbindelse med bygging av nytt kjøkken en bedring i forholdene i spisesalen.

Marvika orlogsstasjon.

Forlegningsforholdene er stort sett bra. Det skal nå bygges et nytt kjøkken i tilknytning til mannskapskasernen, og en del av kasernen skal ominnredes til spisesal.

Under en samtale med stasjonssjefen og tillitsmennene ble forskjellige spørsmål drøftet, bl. a. virksomheten ved stasjonen og den omlegning som skal skje, tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, tillitsmennenes attestasjon på bilagene i velferdsregnskapet, jordbrukspermisjoner og velferdspermisjoner samt en del lokale spørsmål.

Forholdene for mannskapene ved stasjonen synes stort sett å være tilfredsstillende.

Luftforsvarets tekniske skole, Kjevik.

Undervisningen ved skolen er meget omfattende og den stadige utvikling på de områder undervisningen gjelder stiller store krav til skolens lærere og instruktører. Skolen har utmerkede undervisningsrom, instruksjonshaller og verksteder, lærerværelser, oppholdsrom og kontorer for lærere og personell knyttet til undervisningen. Undervisningsutstyret er meget bra. Hele skolevirksomheten er lagt opp på en imponerende måte og skolen kan gi elevene en meget grundig og god utdanning.

Forlegningsforholdene er ganske bra, men kapasiteten er for liten. Det er bevilget midler til en ny kaserne. I påvente av at den blir ferdig må den gamle rekruttskolebrakken settes i stand for bruk.

Kjøkkenet og spisesal er i bra stand med pent utstyr. Det skal nå legges nytt gulvbelegg i

spisesalen. Gymnastikksalen med bad som ligger ved skolens idrettsplass og øvelsesområde er utmerket.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ble det opplyst at det var dårlig med uniformer og personlig utstyr slik at elevene ikke kunne få utlevert alle de effekter de etter bestemmelsene skulle ha. Skolesjefen hadde tatt dette spørsmål opp med overordnet myndighet, og Nemnda har senere tatt saken opp med LOK. Det ble videre drøftet en del lokale spørsmål i forbindelse med forlegningens spisetjeneste.

Nemnda hadde også et møte med befalets tillitsmenn hvor det ble drøftet enkelte spørsmål som særlig vedrørte instruktørene ved skolen.

**Hærens sanitets skole- og øvingsavdeling,
Lahaugmoen.**

Denne avdeling utdanner personell til Hærens sanitet og har en rekke skoler og kurs både for befal og menige.

Forlegningsforholdene er ikke tilfredsstillende, idet kapasiteten er for liten. En må derfor forlegge mannskaper i telt om sommeren og høsten helt ut i oktober måned. Bygningsmassen er nokså uensartet, en del er nye bygninger i utmerket stand, mens en del er så dårlige at de burde vært kondemnert. Undervisningsmateriellet er bra, men en del av kvartermateriellet burde vært skiftet ut. Befalssituasjonen er ikke tilfredsstillende og dette går ut over utdannelsen av mannskaperne.

Tillitsmennene tok under samtalen med Nemnda opp enkelte lokale problemer som ble drøftet med avdelingens sjef. Tillitsmennene var godt fornøyd med tillitsmannsordningen. Arbeidet i utvalget gikk meget godt.

Forholdene ved avdelingen var alt i alt tilfredsstillende, og det var Nemndas oppfatning at det fra avdelingens side gjøres meget for å legge forholdene godt til rette for personellet.

Oslo i mars 1963.

Arthur Ruud.

Bjarne Lyngstad.

Ketil Jamte Eiarem.

Cato Kvaal.

Erland Asdahl.

Kåre Hansen.

Rolf Hansen.